

ก้าวไปด้วยกัน

จุลสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ (องค์การมหาชน)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ตุลาคม - ธันวาคม 2548

ปีที่ 2

ความเป็นมาของ “โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น”

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเป็นองค์กรทางวิชาการที่ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทยและภูมิภาคใกล้เคียง

ตั้งแต่เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการในปี 2542 ศูนย์ฯ ให้ความสนใจพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ในฐานะที่เป็นแหล่งสะสมและถ่ายทอดความรู้ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมของท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกร่วมให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

จากการที่ได้ร่วมงานกับสถาบันที่ทำงานบุกเบิกด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ ทำให้ตระหนักว่าในปัจจุบันมีความตื่นตัวอย่างสูงในวงการพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กที่ดำเนินงานโดยองค์กรในชุมชน หรือบุคคล และพิพิธภัณฑ์เหล่านี้สามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ศูนย์ฯ จึงได้เริ่มโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในช่วงกลางปี 2546 โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- สร้างฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ชุมชน ท้องถิ่น วัด เพื่อให้บริการสืบค้นข้อมูลและการค้นคว้าวิจัย
- วิจัย ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัย และสร้างนักวิจัยที่สนใจพิพิธภัณฑ์ ในฐานะองค์กรทางวัฒนธรรม ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติการ
- สนับสนุนความเข้มแข็งทางวิชาการให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถนำข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความรู้ท้องถิ่น มาบันทึก ถ่ายทอด และพัฒนาต่อไป
- สร้างเวทีหรือเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ระหว่างพิพิธภัณฑ์ และสนับสนุนงานพิพิธภัณฑ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ศูนย์ฯ ยังได้จัดตั้งกองทุนวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยการสนับสนุนจากบริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก จำกัด (มหาชน)

จดหมายถึง บก.

เสียงเล็กเสียงน้อย เป็นวลีที่สื่อความหมายถึงการมีอยู่ของบางสิ่ง แต่บางสิ่งนั้นกลับไม่ได้มีความสำคัญหรืออยู่ในจุดสนใจของคนทั่วไป พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่พยายามส่ง *เสียงเล็กเสียงน้อย* เพื่อให้คนกลุ่มต่างๆ ได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของผู้เป็นเจ้าของ ของชุมชนที่ร่วมจัดตั้ง ของกลุ่มคนที่มีความต้องการตรงกัน จดหมายถึงบรรณาธิการฉบับนี้อาจเป็นอีกข้อพิสูจน์หนึ่งของวลีดังกล่าว บรรณาธิการปรารถนาที่จะเชิญชวนท่านได้อ่านและพินิจพิเคราะห์ไปพร้อมกัน

กองทุนอินทร์-สุน สมุกุปต์

ถนนราชดำเนิน ซอย 5 ต.ศรีภูมิ อ.เมือง

จ.เชียงใหม่ 50200

26 พฤษภาคม 2548

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ขอส่งส่วนหนึ่งของจดหมายจากลูกศิษย์ผม ขณะนี้ทำงานพัฒนาที่ อ.วังสะพุง จ.เลย เนื้อหาส่วนนี้น่าจะเป็นเสียงเล็กเสียงน้อยของชายวัย 65 ปี ที่กระทำ “พิพิตตะพัน” ที่ท่านได้ทำไว้ “เพื่อลูกหลานข้างหน้า” ตามลำพัง ไม่เคยขอความร่วมมือจากใคร ไม่กระทำให้ตามกระแส และ ฯลฯ ลูกศิษย์ส่งมาให้ผมเพราะ “เขามีความฝันในวัยปลายชีวิตเหมือนกับอาจารย์(สุริยา)” หากโครงการคุณสนใจอยากติดต่อให้ติดต่อไปได้ที่

คุณอดิสร สุทธารักษ์ มูลนิธิเลยเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน

ตุ้ ป.ณ. 1 ป.ท. วังสะพุง อ.วังสะพุง จ.เลย 42130

โทรศัพท์ 042 - 841679 email : phuluang@wwfthai.org

ส่วนตัวผมเชื่อว่าเสียงเล็กเสียงน้อยทางด้าน “พิพิตตะพัน” มีอยู่เยอะมาก และน่าจะเป็นงานที่มีคุณค่าสำหรับโครงการของคุณที่ควรสานต่อ ทางเหนือ ดนเหนืออาจใช้ชื่อว่า “ภูมิปัญญาเสา/ชะว่าหากัน”

Have fun hunting it down.

สุริยา สมุกุปต์

(สุริยา สมุกุปต์)

อาจารย์สุริยา ได้สำเนาบางส่วนของจดหมายที่ได้กล่าวถึงแนบพร้อมทั้งจดหมายที่ส่งมา

“มีชาวบ้านคนหนึ่งชื่อ (อดีตครู สุธธาร์ักษ์) ทำงานด้วยชื่อ “โซ้นัน” คำว่า “โซ้นัน” เป็นคำเรียกคนแก่เหมือนทางเหนือเรียก “อู๋” โซ้นัน อายุประมาณ 65 ปี แต่เป็นคนขยัน ช่วงเวลาที่ผมทำงานอยู่เมืองเลย 5 ปีนี้ เห็นโซ้นันชูดบ่อเลี้ยงปลาคนเดียวด้วยมือกับจอบลั่นๆ มากถึง 9 บ่อ และทำศาลาไว้เก็บเครื่องมือหากินของชาวบ้านขึ้นมา 1 หลัง โซ้นันจะเก็บสะสมเครื่องมือทุกอย่างของชาวบ้านที่มีอยู่เอาไว้ในสวนของแก เวลาผมถามโซ้นันว่า ทำเพื่ออะไรเขาก็จะตอบแบบมั่นใจว่า “เพื่อลูกหลานข้างหน้า” และเรียกสิ่งที่ทำอยู่ว่า “พิพิธพะพัน” ส่วนตัว

“โซ้นันจะมีบุคลิกแบบเงียบๆ แต่ทำอย่างเดียว เวลามาประชุมกัน จะสูบบุหรี่ นั่งฟังอยู่ไกลๆ วงประชุม แต่ถ้าเขาได้ idea อะไรใหม่จากที่ประชุม เขาจะพูดทำเงียบๆ อยู่คนเดียว จนคนหนุ่มๆ ในหมู่บ้านต่างที่ง่าเขาทำได้อย่างไร (อย่างกรณีชูดบ่อเลี้ยงปลา 9 บ่อ) ผมจำได้ว่าตอนที่ผมมาทำงานที่เมืองเลยใหม่ๆ ผมมักจ้างลูกชายโซ้นัน (พิพิธทาง + ไบ้) ทำเครื่องจักสานให้ โดยบอกว่าจะทำ “พิพิธภัณฑที่พื้นบ้าน” ไว้ที่สำนักงานสนามในหมู่บ้าน แต่ช่วงหลังมา ผมย้ายพื้นที่ทำงานและหน้าที่รับผิดชอบเลยล้มพิพิธภัณฑดังกล่าวนี้ไปเสียสนิท จนเดือนที่แล้ว ผมกลับไปเยี่ยมโซ้นันอีกครั้ง และเห็นผลงานของโซ้นันที่เป็น “พิพิธพะพัน” ของแท้ในฝันของผมจริงๆ ถ้าอาจารย์ (นายสุริยา สมุทคุปต์) อยากมาดูงานพิพิธพะพันของโซ้นันก็เชิญมาครับ เมื่ออยากได้ idea แบบพื้นบ้านไปใช้ใน “พิพิธพะพัน” ของอาจารย์ (นายสุริยา สมุทคุปต์)”

การติดตามความเคลื่อนไหวของพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านดูจะเป็นเรื่องยากที่ใครหรือหน่วยงานใดจะติดตามได้อย่างถนัดทั่วเพียงลำพัง เพราะพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านหรือพิพิธภัณฑท้องถิ่น มีสถานภาพไม่ต่างจากสื่อทางเลือกหรือสื่อพื้นบ้าน (ในมุมมองของการสื่อสารมวลชน) และสามารถเกิดขึ้นได้ตามความต้องการของผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม พิพิธภัณฑท้องถิ่นพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านพยายามทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวของท้องถิ่นหนึ่ง บ้านหนึ่ง หรือคนหนึ่ง ให้คนทั่วไปได้รู้จักวิถีชีวิต

ระบบคิดผ่านวัตถุและเรื่องเล่าที่ปรากฏในพื้นที่พิพิธภัณฑ

การส่งข่าวของอาจารย์สุริยามีความหมายต่อการทำงานของศูนย์ฯ ในการติดตามและทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑโดยชาวบ้านอีกแห่งหนึ่ง พิพิธภัณฑของโซ้นันเกิดขึ้นในลักษณะคล้ายคลึงกับพิพิธภัณฑจำนวนมาก กล่าวคือ เป็น *พิพิธภัณฑที่จารึกชีวิตที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเล่าถึงความสูญเสีย* โซ้นันบอกเล่าถึงความตั้งใจในการทำ “พิพิธพะพัน” ว่า “เพื่อลูกหลานข้างหน้า” ความซื่อซื่อจอดคล้องกับแนวคิดของการเก็บสะสมสิ่งของ เพื่อให้อยู่รอดปลอดภัยจากความสูญเสีย ซึ่งมักจะเกิดควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่าที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนให้แก่สิ่งของบางประเภท¹

ในที่นี้ บรรณาธิการมีประเด็นที่อยากจะชวนให้มองอยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก เมื่อพิพิธภัณฑเกิดขึ้นภายใต้ความต้องการหรือเงื่อนไขเฉพาะกรณี ลักษณะของการจัดทำและจัดการพิพิธภัณฑย่อมแตกต่างกันไป แล้วแต่ปัจจัยแล้วแต่มุมมองที่แต่ละคนมีต่อการนำเสนอเรื่องราวของถิ่นฐานต่างๆ แต่ในขณะที่เดียวกันเรากลับพบความซ้ำของเหตุการณ์บางอย่างที่เป็นเงื่อนไขผลักดันให้เกิดพิพิธภัณฑด้วย นั่นคือ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่นำไปสู่ความเสียหายการสะสมสิ่งของและความคิดในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของคนหรือกลุ่มคนที่สะสมของเหล่านั้นไปสู่คนในอีกชั่วอายุคนหนึ่ง

การศึกษาวัตถุในคลังสะสมของพิพิธภัณฑที่จารึกชีวิตที่ล่วงลับจึงน่าจะเป็นสนามของสาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา หรือศาสตร์อื่นๆ ที่ต้องการเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และการสืบค้นประวัติความเป็นมาของวัตถุคงมิได้หยุดอยู่เพียงทำความเข้าใจกับหน้าที่การใช้งานเดิมในสังคมที่ผลิตหรือรับเข้าวัตถุหนึ่งๆ แต่น่าจะช่วยขยายภาพการติดต่อสัมพันธ์ของคนและสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น เครื่องมือการเกษตรชุดหนึ่งเก็บไว้ในพิพิธภัณฑเพราะไม่ได้ใช้งานอีกแล้ว ถ้าหากเพราะเหตุใดจึงเลิกใช้ เนื่องจากมาจากมีอุปกรณ์ใหม่มาทดแทน? เนื่องจากเกษตรกรรมนั้นๆ เลิกไปแล้ว? เพราะอะไรจึงเลิก? คำตอบจากชุดคำถามนี้

¹ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่น ระยะที่ 1 : สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑท้องถิ่น, สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), มิถุนายน 2547, หน้า 71.

สามารถให้ความหมายและสร้างความเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และสามารถพัฒนาเป็นเรื่องเล่าเพื่อสื่อสารให้คนนอกที่เข้าไปเยือนพิพิธภัณฑ์ได้สัมผัสความเป็นท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง “ชุมชน” มีสภาพทั้งที่มีอยู่จริงในเชิงกายภาพ เช่น ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนบางกอกน้อย หรือชุมชนรถไฟที่เกิดมาจากการรวมตัวของคนในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หนึ่ง แต่ขณะเดียวกันชุมชนก็สามารถมีสภาพเป็นกระบวนการติดต่อกันระหว่างคนหรือกลุ่มคนที่มีความต้องการ มีความรู้นึกคิดบางอย่างที่ร่วมกัน และต้องการถ่ายทอดข่าวสารซึ่งกันและกัน เช่น ชุมชนของสมาชิก จ.ส. 100 ชุมชนวิชาชีพ (คนทำงานป่าไม้ สถาปนิก เชิดหนังใหญ่ ฯลฯ) หรือแม้แต่ชุมชนพิพิธภัณฑ์ ซึ่งหมายถึงคนทำงานหรือคนที่สนใจใน *องค์กร* ประเภทหนึ่งที่ถูกขนานนามว่า “พิพิธภัณฑ์”

ไม่ว่าจะเป็นชุมชนประเภทใดก็ตาม หนึ่งในปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความเป็นชุมชนได้คือ การปะทะประสานของข้อมูล ทั้งที่เป็นการยืนยันความมีตัวตนอยู่ของสมาชิกในชุมชน เป็นการแสดงความเห็นที่สอดคล้องหรือขัดแย้งต่อเรื่องราวต่างๆ ระหว่างคนในชุมชน เป็นการไหลเวียนของข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน การส่งข่าวของอาจารย์สุริยาช่วยยืนยันการมีอยู่ของชุมชนพิพิธภัณฑ์ แต่ท้ายที่สุด ชุมชนแห่งนี้จะคงอยู่ได้นั้นจะมาจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน การบอกเล่าเรื่องราวของท่าน ไม่ว่าจะมีความสุข ความทุกข์จากการทำงานพิพิธภัณฑ์ ความคิดและกระบวนการที่ใช้ในการทำงานหรือเรื่องเล่าของเพื่อนพิพิธภัณฑ์ที่ประสบพบเจอ ข่าวสารข้อมูลเช่นนี้จะช่วยสานต่อพื้นที่ของชุมชนให้ดำรงอยู่ตราบเท่าที่ยังมีลมหายใจ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น...ก้าวไปด้วยกัน

งานฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์

ในช่วงเดือนกรกฎาคม – กันยายน 2548 คณะทำงานได้เดินทางไปสำรวจและเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำนวน 7 แห่ง ได้แก่

ระยอง วัดตาขัน และสถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำระยอง

กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอกหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครเขตบางรัก และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครเขตบางขุนเทียน โรงเรียนคลองพิทยาลงกรณ์

นนทบุรี พิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิวาวาส เกาะเกร็ด

ลพบุรี แหล่งโบราณคดีวัดพรหมหินใต้ และบ้านซับลำไย

ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ ณ ปัจจุบัน (กันยายน 2548) มีรายนามพิพิธภัณฑ์ทั้งที่ดำเนินงานโดยชาวบ้าน เอกชน วัด ชุมชน สถานศึกษา และหน่วยงานราชการ (ไม่รวมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ) จำนวน 753 แห่ง หลังจากเปิดให้บริการฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมาเป็นระยะเวลากว่า 1 ปี พร้อมกับการสำรวจและเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในทุกภูมิภาคของประเทศ ทำให้คณะทำงานตระหนักถึงข้อจำกัดบางประการของฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน อาทิ รูปแบบฐานข้อมูลที่จำแนกพิพิธภัณฑ์ตามรายจังหวัด กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ผู้ใช้งบต้องทราบแหล่งที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์มาบ้างพอควร ถ้าผู้ใช้ไม่ทราบที่ตั้ง

ของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ๆ ก็ยากที่จะค้นหาพิพิธภัณฑ์ที่ต้องการ นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์บางประเภทเป็นพิพิธภัณฑ์เสมือนจริง (Virtual Museum) ที่อยู่ในระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งไม่สามารถรวมเข้าไว้ในฐานข้อมูลเดิมที่มีโครงสร้างแบบจำแนกตามรายจังหวัดได้ ข้อจำกัดที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การไม่มีระบบสืบค้นข้อมูล ในกรณีที่ใช้ต้องการค้นหาชื่อพิพิธภัณฑ์ ประเภทพิพิธภัณฑ์ จำแนกตามการจัดแสดง การบริหารจัดการ วัตถุประสงค์สะสม หรือเนื้อหาที่จัดแสดง ฯลฯ ฐานข้อมูลในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถให้บริการได้

ขณะนี้คณะทำงานได้เริ่มดำเนินการออกแบบฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใหม่ เพื่อแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวและอำนวยความสะดวกให้ผู้ให้บริการสามารถสืบค้นข้อมูลได้ทั้งจากระบบแผนที่และระบบการสืบค้นคำสำคัญ พร้อมทั้งนำคลังข้อมูลที่มีอยู่มาบูรณาการลงบนฐานข้อมูล เพื่อใช้ข้อมูลที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ได้แก่ ภาพถ่าย วิดีโอ แผ่นพับประชาสัมพันธ์ รายงานผลการวิจัย จุลสารก้าวไปด้วยกัน ดัชนีแหล่งข้อมูลที่สามารถสืบค้นเพิ่มเติมหรืออ้างอิงได้ เป็นต้น คาดว่าฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ปรับปรุงใหม่จะสามารถเปิดให้บริการได้ในต้นปีหน้า (ฐานข้อมูลเดิมยังสามารถเข้าไปใช้บริการได้เช่นเดิมที่ www.sac.or.th)

งานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กรณีศึกษา

ย่างเข้าไตรมาสสุดท้ายของปี 2548 ใกล้ถึงช่วงปลายของการทำงานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรร่วมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้ง 3 แห่ง อันได้แก่ พิพิธภัณฑ์วัดท่าพูด จ.นครปฐม พิพิธภัณฑ์วัดไทรทิมหลวง จ.ลำปาง และพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดบ้านดอน จ.ระยอง แต่นั่นมิได้หมายความว่า การพัฒนาพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งจะเดินทางมาถึงจุดสิ้นสุดไปพร้อมกัน เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นองค์กรที่ต้องการการคิด การค้น การปรับ และการเสริม เจกเช่นเดียวกับชีวิตของคนที่จะต้องมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาที่ยังมีลมหายใจ แต่ก่อนที่จะไปพูดถึงเรื่องของวันข้างหน้า เราลองหันกลับมามองกิจกรรมที่ได้ทำในวันนี้ เพื่อพิจารณาและคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การอบรมการแกะสลักหนังใหญ่ที่วัดบ้านดอน : คุณค่าของมรดกที่เพิ่มเติม

การแสดงหนังใหญ่ของวัดบ้านดอนได้สร้างคุณค่าให้กับหนังใหญ่ ที่มีใช้เพียงการเก็บของเก่าไว้ในพิพิธภัณฑ์ มิใช่เพียงการจัดแสดงวัตถุเพื่อนำเสนอความงดงามของงานช่าง หากแต่การแสดงได้เสริมให้หนังใหญ่กลายเป็นมรดกที่เชื่อมโยงระหว่างตัวหนังใหญ่ สมาชิกคณะแสดง และชาวบ้านที่เกี่ยวข้องและอีกเช่นกันที่การแสดงหนังใหญ่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางของคนในพื้นที่หนึ่งกับผู้ชมจากภายนอกที่มีโอกาสชมการแสดง สื่อกลางในที่นี้จึงบอกเล่าวัฒนธรรมการแสดง และชีวิตของคณะหนังใหญ่ที่มีอาจแยกออกจากตัวหนังใหญ่ และกลายเป็นความหมายที่สำคัญของวัตถุในพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดบ้านดอนแห่งนี้

อย่างไรก็ตาม คุณค่าและความหมายของมรดกมิได้หยุดนิ่ง แต่กลับสามารถเพิ่มเติม หรือในทางตรงข้ามกลับลดทอนไปด้วยเหตุผลต่างๆ กัน ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการสร้างคุณค่าของหนังใหญ่เพิ่มเติม การแกะสลักหนังใหญ่เป็นความรู้ที่คณะเชิดหนังใหญ่และชาวบ้านในชุมชนบางกลุ่มต้องการ การแกะสลักหนังใหญ่จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างหนังใหญ่ที่ใช้ในการแสดงด้วยตนเอง หรือประยุกต์ไปสู่การทำของที่ระลึกสำหรับจำหน่ายให้กับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม

ด้วยเหตุนี้ ศูนย์ฯ จึงได้ประสานงานกับวิทยากรที่สามารถให้ความรู้และอบรมทักษะในการแกะสลักหนังใหญ่ **อ.วาทิ ทรัพย์สินและครูเสนีย์ ทรัพย์สิน** ลูกหลานนายหนังเมืองนคร **หนังสุชาติ ทรัพย์สิน** เป็นผู้ถ่ายทอดการแกะสลักหนังใหญ่ให้กับเด็กและเยาวชนของคณะเชิดหนังได้เรียนรู้ทักษะต่างๆ การอบรมดังกล่าวได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 - 23 กรกฎาคม และ 3 - 4 กันยายน 2548 เนื้อหาการอบรมประกอบด้วย การให้ความรู้ในการใช้เครื่องมือ การฝึกทักษะ การดอกและแกะหนังให้ปรากฏเป็นลวดลาย การอบรมในเดือนตุลาคม จะเป็นการสาธิตและการฝึกปฏิบัติ การลงสีตัวหนัง การลอกลายตัวหนังใหญ่ เดิมสำหรับการสืบสานงานศิลป์ และแกะสลักหนังใหญ่เพื่อใช้ในการแสดง ความรู้เกี่ยวกับการฟอกหนังถือเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่จะอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านใช้วัสดุในท้องถิ่นในการสร้างตัวหนังใหญ่

จากที่กล่าวมานี้ การพัฒนาพิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดบ้านดอนไม่สามารถพิจารณาเพียงเรื่องของการจัดการวัตถุ การสร้างเนื้อหาตามขนบการทำงานพิพิธภัณฑทั่วไป แต่การสร้างทักษะและความรู้ต่อวัตถุที่ยังคงใช้งานอยู่ (living culture) ในฐานะของวัตถุพิพิธภัณฑที่ไปพร้อมๆ กัน กลายเป็นสิ่งที่คนทำงานพิพิธภัณฑอาจจะต้องหันกลับมาพิจารณามากขึ้น สำหรับการสร้างความหมายของวัตถุในพิพิธภัณฑ การรายงานความคืบหน้างานพัฒนาพิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดบ้านดอน ขอสรุปด้วยบทร้อยกรองของ **อ.อำนาจ มณีแสง** กวีท้องถิ่นเมืองระยอง ที่ได้แต่งขึ้นในระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมอบรมการแกะสลักหนังใหญ่ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2548

อ.วาทิ ทรัพย์สินคนถิ่นใต้	สอนมหาวิทยาลัยในสงขลา
ต้องขอบคุณศูนย์มานุษยวิทยา	เหมือนจ้างมาสอนหนังใหญ่ให้กับเรา
ใช้กระโดดโลดเต้นเล่นเปาะแปะ	มาสอนแกะตัวหนังคอยฟังเขา
ดูตัวอย่างดอกตุ้ตตุ้จูงดูเอา	ดอกเบาเบาลองแกะดาซาดใหม่เออ

ดอกกระดาษดีพอต่อดอกหนัง	ครูมีระบบสอนสั่งฟังเสนอ
ทั้งหน้าพระหน้าลึงดีจริงเออ	เพิ่งได้เจอคนดีมีฝีมือ
ดอกตุ้ตตุ้แม่ย่าเออทำได้	ต่อไปดอกตัวใหญ่ไว้เชิดถือ
ครูลงลักษณะครูพรเพ็ญเห็นร้องอือ	จะสร้างชื่อฝึกดอกได้ตั้งใจเออ

การอบรมทำทะเบียนวัตถุที่วัดท่าพูด : เริ่มต้นศึกษาคลังสมบัติของชุมชน

สำหรับการพัฒนาพิพิธภัณฑวัดที่มีลักษณะเป็นคลังสมบัติ เราอาจจะต้องตั้งคำถามในเบื้องต้นว่า **“เราทำอะไรบ้างเกี่ยวกับวัตถุที่อยู่ในครอบครอง?”** เพราะการรู้จำนวน ชนิด และประเภทของคลังสะสมเป็นการเริ่มต้นงานพิพิธภัณฑงานทะเบียนมีส่วนสำคัญให้เรามองเห็นทิศทางในการสร้างเนื้อหาและความหมายของข้าวของ ทั้งนี้ หากจำนวนวัตถุมีอยู่มาก เราอาจไม่จำเป็นต้องทำทะเบียนอย่างละเอียดให้หมดในคราวเดียว การทำงานทะเบียนต้องอาศัยความอดทนและความใคร่รู้ในการสืบค้นที่มาที่ไปของวัตถุ เมื่อทำทะเบียนเบื้องต้นและเลือกกลุ่มวัตถุบางกลุ่มมาทำการศึกษา ผู้ศึกษาจะได้ประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นเนื้อหาของนิทรรศการหรือชุดคำถามที่สามารถใช้ในการศึกษาเรื่องราวให้ลึกซึ้งต่อไปได้

พิพิธภัณฑวัดท่าพูดมีลักษณะเช่นเดียวกับพิพิธภัณฑวัดหลายๆ แห่งที่มีข้าวของหลากหลายประเภทและหลายที่มา การพัฒนาพิพิธภัณฑจึงอาศัยงานทะเบียนที่เปิดโอกาสให้เราสำรวจวัตถุที่มีอยู่ มิใช่แต่เพียงเท่านั้น การทำทะเบียนวัตถุที่วัดท่าพูดเป็นงานที่ปฏิบัติโดยนักเรียนจากโรงเรียนวัดท่าพูดงานทะเบียนที่ดูว่าเป็นเรื่องพื้นๆ จึงสร้างเวทีสำคัญในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้

ระหว่างเพื่อนนักเรียน และระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ผู้อ่านอ่านมาถึงตรงนี้ อาจตั้งคำถามว่า “แล้วเวทีที่กล่าวถึง เป็นอย่างไร”

เมื่อเริ่มต้นการอบรม ศูนย์ฯได้เตรียมอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในการวัดสัดส่วนต่างๆ ของวัตถุ ไม้บรรทัด สายวัด และเวอร์เนีย (vernier caliper) ที่ใช้วัดความหนาของวัตถุ เตรียมวัสดุสำหรับทำความสะอาดและอนุรักษ์วัตถุเบื้องต้น การอบรมพยายามให้ภาพรวมของการอนุรักษ์วัตถุว่า เหตุใดเราจึงต้องใส่ใจต่อการปกป้องวัตถุ และเราสามารถปฏิบัติอย่างไรได้บ้าง เพื่อให้วัตถุชิ้นๆ เสื่อมสลายได้ช้าลง จากนั้นเป็นการให้ความรู้ในการทำทะเบียนวัตถุ เริ่มต้นจากลักษณะทางกายภาพของวัตถุที่เห็น ทั้งขนาด วัสดุ และข้อมูลอื่นๆ

ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้ได้แก่ การทำทะเบียนวัตถุแต่ละชิ้นของกลุ่มเด็ก การทำงานร่วมกันเป็นวาระของการปรึกษา แสดงความเห็น และความขัดแย้งในการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุ และยังเป็นโอกาสของการใช้ความรู้ในการสังเกต ตั้งคำถามต่อวัตถุ ทั้งวัตถุที่ยังคงเห็นในชีวิตประจำวัน และวัตถุที่ไม่เคยเห็นมาก่อน กิจกรรมการทำทะเบียนวัตถุจึงเป็นอุปายให้เด็กใกล้ชิดกับ “ของเก่า” และในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ได้สอดแทรกความรู้ เช่น เด็กกลุ่มหนึ่งทำทะเบียนผ้าโจงกระเบน เด็กตั้งข้อสงสัยว่า ผ้าผืนหนึ่งที่ไม่มีการตัดเย็บเลยจะนำมาหุงได้อย่างไร คุณลุงที่ร่วมสังเกตการณ์การอบรมแสดงท่าทางการหุงผ้า พร้อมเล่าเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผ้าหุง แม้เนื้อหาที่ได้มาจากการบอกเล่าจะไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุชิ้นนั้นโดยตรง แต่เรื่องเล่าได้สร้างความรู้ในเรื่องที่เด็กไม่รู้หรือไม่เคยสนใจมาก่อน การอบรมทำทะเบียนวัตถุกลายเป็นเวทีสนทนา ระหว่างคนต่างรุ่น

ผลลัพธ์ที่ศูนย์ฯ ตั้งไว้เมื่อกำหนดกิจกรรมการอบรม มีเพียงความต้องการให้ชุมชนย้อนสำรวจข้าวของของพิพิธภัณฑ์และจัดทำทะเบียนวัตถุไว้สำหรับอำนวยความสะดวกในการใช้สืบค้นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ แต่สิ่งที่ได้กลับมา จะมีคุณค่าเพิ่มขึ้นอย่างมิได้คาดหวัง อยากรู้ก็ตาม การทำทะเบียนเป็นเพียงหนึ่งในกระบวนการทำงานพิพิธภัณฑ์ เพราะแม้เราจะทราบเรื่องราวของวัตถุมากขึ้นเพียงไร แต่การจะทำความเข้าใจภาพรวมของวัฒนธรรม และความเกี่ยวข้องระหว่างวัตถุกับสังคมจะต้องอาศัยการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นอื่นๆ ประกอบกันไปด้วย ฉะนั้น ก้าวต่อไปของงานพัฒนาพิพิธภัณฑ์

วัดท่าพูด จึงเป็นการส่งเสริมความรู้ในการสืบค้นเรื่องราวของท้องถิ่น และด้วยข้อมูลที่มาจากการสืบค้น พิพิธภัณฑ์สามารถพัฒนาเป็นเนื้อหาหรือเรื่องเล่าในนิทรรศการต่อไปได้

การจัดนิทรรศการที่วัดไหลหินหลวง : สื่อสร้างจิตสำนึกร่วมในชุมชน

การทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชนไม่ว่าเรื่องใดมิใช่เรื่องง่าย เพราะชุมชนก่อปรชัณด้วยกลุ่มคนที่ต่างความคิด ต่างวัย และต่างความรู้สึก การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้เป็นเรื่องของชุมชนที่บ้านไหลหินมิได้มีสภาพที่แตกต่างแต่อย่างใดในช่วงต้นปีที่ผ่านมา ศูนย์ฯ ได้จัดทัศนศึกษาให้กับตัวแทนชาวบ้านจากชุมชนไหลหินได้เห็นการทำงานพิพิธภัณฑ์หลายๆ แห่ง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้กระบวนการทำงาน การเปรียบเทียบการทำงานของพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่ง ความเหมือนและความแตกต่างของการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์

จากนั้น เจ้าหน้าที่ภาคสนามได้จัดเวทีสนทนาขึ้นในชุมชน และหาแนวทางพัฒนาพิพิธภัณฑ์ ข้อตกลงใหญ่ๆ ที่ได้จากการประชุมหลายครั้งได้แก่ (1) การปรับเปลี่ยนพื้นที่ของอาคารเก่าบางส่วนสำหรับจัดนิทรรศการเพิ่มเติม ซึ่งหมายรวมถึงการได้พื้นที่ในการจัดวางวัตถุที่มีอยู่จำนวนมากเพิ่มเติม และ (2) การสร้างเนื้อหาของนิทรรศการที่แสดงถึงความศรัทธาของชาวบ้านต่อพระมหาป่าเกสรปัญญาภิกษุหรือที่เรียกกันติดปากว่า “ครูบามหาป่า” วัตถุประสงค์สำคัญของการเลือกเนื้อหาเรื่องนี้มาจัดแสดงในนิทรรศการคือ เพื่อให้ผู้ที่มี

โอกาสเข้าชมพิพิธภัณฑที่ได้เข้าใจถึงสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าในการทำงานจากข้อตกลงข้างต้นมีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป เพราะผู้ที่ลงมือปฏิบัติมีจำนวนไม่มากนัก เนื้อหาในการทำงานก็เช่นกันมิได้มุ่งตรงไปที่การจัดแสดงเรื่องราวของครุฑมหาปาดังที่ได้ตั้งใจไว้ กิจกรรมการจัดนิทรรศการย่อยกลายเป็นตัวกระตุ้นเตือนให้คนที่มีโอกาสร่วมทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ได้เข้ามาลงมืออย่างจริงจัง เริ่มต้นด้วยการจัดแสดงภาพถ่ายเก่าเกี่ยวกับวัดและชุมชน จากนั้นเป็นการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับภูมิปัญญาการจักสาน และมาถึงนิทรรศการล่าสุดที่เป็นการจัดนิทรรศการวิถีชีวิตของพิพิธภัณฑ

นิทรรศการวิถีชีวิตของพิพิธภัณฑบอกเล่าผ่านภาพถ่าย 2 กลุ่ม กลุ่มแรกแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑกับชุมชนที่ผ่านมา นักเรียนเคยเข้ามาเรียนวาดรูปที่วัด ผู้สูงอายุเคยนำนักท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑ พ่ออยู่พ่อหลวงเคยเข้ามาช่วยทำงาน ส่วนกลุ่มที่สองเป็นภาพบันทึกความทรงจำจากการทัศนศึกษาดูงาน การจัดนิทรรศการพยายามย้ำให้เห็นว่า พิพิธภัณฑเป็นเรื่องที่หลายผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้อง และจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกคนในการปรับเปลี่ยนพิพิธภัณฑ

ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากนิทรรศการนำไปสู่วงของการพูดคุยถึงปัญหาของคนทำงาน และเจรจาต่อรองเพื่อตั้งให้คนอื่น ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน และผลพวงที่มาจากการสนทนาครั้งดังกล่าวคือ วันที่พ่อหลวงห่ออยู่มาเลื่อยไม้ดอกตะปู ช่วยกันทำฐานวัดดู ด้วยเงินที่ปันจากวัด และในวันต่อมาชาวบ้านที่เคยทำงานรวมกันได้เข้าร่วมจัดบอร์ดเกี่ยวกับเครื่องจักสานในท้องถิ่น เมื่อพิพิธภัณฑได้เดินทางมาถึง ณ จุดนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้ง หากแต่ความร่วมมือดังกล่าวจะเป็นลมหายใจของพิพิธภัณฑได้มากน้อยเท่าไร คงมีเพียงชาวไหลหินเท่านั้นที่สามารถตอบคำถามนี้ได้

พิพิธภัณฑบ้านกมับตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน

สุชาติ ทรัพย์สิน เป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในภาคใต้ ทั้งยังเป็นช่างแกะตัวหนังที่ทำตัวจับยากคนหนึ่ง การเป็นช่างแกะหนังกลายเป็นจุดเริ่มของการสะสมตัวหนังตะลุงของหนังสุชาติ ท่านให้เหตุผลไว้ว่า “ในตอนนั้นไม่มีเจตนาจะสะสมตัวหนังเพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑแต่อย่างใด แต่เก็บไว้ใช้เป็นแบบในการแกะตัวหนังเท่านั้น” แรงบันดาลใจในการก่อตั้งพิพิธภัณฑเกิดขึ้นในปี 2528 เมื่อท่านได้มีโอกาสถวายการแสดงหนังตะลุงต่อหน้าพระพักตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทรงมีพระราชดำริสขุบใจหนังสุชาติที่รักษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ไว้ หนังสุชาติจึงเปิดบ้านของตัวเองจัดเป็นพิพิธภัณฑ เพื่อที่จะรักษาหนังตะลุงให้คงอยู่ ให้รุ่นลูกหลานได้รู้จักและเห็นคุณค่าของการแสดงพื้นบ้านแขนงนี้

อาคารจัดแสดงของพิพิธภัณฑมีสองหลัง หลังแรกเป็นอาคารไม้สองชั้น ใต้ถุนโล่ง ชั้นบนจัดแสดงตัวหนังตะลุง โดยจุดเด่นคือ ตัวหนังตะลุงเก่าที่หาดูได้ยาก อายุกว่า 200 ปี เป็นรูปเกี่ยวกับบรมเกียรดี นอกจากนี้ ยังมีหนังตะลุงจากประเทศต่างๆ เช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และตุรกี เป็นต้น อาคารหลังที่สองจัดแสดงข้าวของต่างๆ ที่หนังสุชาติสะสม ของชิ้นสำคัญได้แก่ มีดพร้าชนิดต่างๆ วิธีการได้มาซึ่งมีดพร้าของหนังสุชาติก็น่าสนใจไม่แพ้ของที่ได้อมาเลย ท่านเล่าให้ฟัง

ว่า เมื่อก่อนนั้นตอนไปแสดงหนังตะลุงตามที่ต่างๆ ก่อนแสดงหนัง ท่านจะตั้งวงแล้วแล้วสนทนากับเจ้าของงานเพื่อเกิดความสนิทสนมคุ้นเคย พร้อมหาข้อมูลไปด้วยว่า ที่นั้นหรือในชุมชนนั้นมีมีดีพราหรือของเก่าอะไรที่น่าสนใจบ้าง ถ้ามีของเป็นที่ถูกใจ หนังสือชาติจะขอซื้อ บางครั้งเจ้าของก็ไม่ยอมขาย แต่เมื่อนั่งดื่มเหล้าสนทนากันต่อไปก็ยอมขายให้

ไม่แปลกเลยที่พิพิธภัณฑท้องถิ่นหลายๆ แห่ง จะไม่มีป้ายคำอธิบายประกอบสิ่งของ ที่นี้ก็เช่นกัน แต่ที่น่าสนใจคือพิพิธภัณฑแห่งนี้ตั้งใจจะไม่ทำคำอธิบาย โดยให้เหตุผลว่า หากติดป้ายแล้ว คนจะเดินชมอย่างเดียวแล้วจากไป แต่พิพิธภัณฑกลับต้องการให้ผู้เข้าชมเข้ามาพูดคุยและซักถาม ซึ่งหนังสือชาติและครอบครัวยินดีและเต็มใจที่จะอธิบายและสนทนากับผู้มาเข้าชมทุกคน นอกจากนี้ยังมีการสาธิตการแกะหนังตะลุง และผู้ชมสามารถซื้อหาตัวหนังตะลุงลวดลายงดงามเป็นที่ระลึกติดไม้ติดมือกลับบ้านได้ด้วย

สิ่งหนึ่งที่ไม่ควรพลาดคือ การชมสาธิตการแสดงหนังตะลุง เสน่ห์ของหนังตะลุงคือ ลีลาการเชิดและความสามารถเฉพาะตัวของนายหนังในการเล่าเรื่องที่สอดแทรกเหตุการณ์ร่วมสมัย พร้อมมุขตลกที่เรียกเสียงฮาจากผู้ชมเป็นระยะด้วยฝีปากอันเฉียบคมของหนังสุชาตินี้เอง ทำให้ท่านได้รับฉายาว่า “ฉลามดำ” มาแล้ว

สถานที่ตั้ง	ถนนศรีธรรมโศก ซอย 3 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
โทรศัพท์	0 - 7534 - 6515-6
การให้บริการ	เปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 9.00-17.00 น.

www.hilltribe.org : พิพิธภัณฑออนไลน์ ในทัศนะคนพื้นถิ่น

“ใครว่าพิพิธภัณฑต้องมีอาคารและวัตถุจัดแสดง” คำถามนี้เกิดขึ้นหลังจากที่ผมได้ชม www.hilltribe.org เว็บไซต์ดังกล่าวคือ พิพิธภัณฑชาวเขาแบบดิจิทัลและทำหน้าที่ในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม พร้อมเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้กับคนทั่วไปได้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพิพิธภัณฑในรูปแบบที่เรารู้จักกันดี เมื่อมองหาวัตถุประสังค์ของโครงการพิพิธภัณฑออนไลน์ ผมต้องขออนุญาตคัดลอกข้อความบางตอนที่สรุปความตั้งใจสำคัญของกลุ่มคนทำงาน ไว้ดังนี้

“พวกเราเป็นคนชนเผ่า เราทำการจัดสร้างเว็บนี้เพื่อนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชนเผ่า วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งร่วมสะท้อนถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตโดยรวม เรื่องราวทั้งสิ้นเขียนขึ้นโดยพวกเราชนเผ่า ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการนำเสนอเรื่องราวของแต่ละเผ่า เช่น ทีมงานกะเหรี่ยงนำเสนอเรื่องราวของกะเหรี่ยง ทีมงานลาหู่นำเสนอเรื่องราวของลาหู่ เป็นต้น”

ทีมงานประกอบด้วยคน 10 คนที่มาจากต่างเชื้อชาติ โดยมีตัวแทนของชาวไทยภูเขาหลักในประเทศไทยคือ กะเหรี่ยง (กะเหรี่ยงสะกอ) ลาหู่ (มูเซอ) ลีซู (ลีซอ) ม้ง (แม้ว) เมี่ยน (เย้า) และอาข่า (อีกอ) และมีตัวแทนจากชนกลุ่มใหญ่อีก สองเผ่า นอกจากนี้ ยังมี “คนนอก” อีก 2 คนที่ช่วยสนับสนุนความรู้และเทคโนโลยีในการใช้สื่อคอมพิวเตอร์ คนหนึ่งเป็นคนกรุงที่หันเหชีวิตสู่ป่าเขา ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นชาวอเมริกัน

เนื้อหาหลักของพิพิธภัณฑแห่งนี้บอกเล่าชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละเผ่าที่ต่างกันทั้งการแต่งกาย ภาษา อาหาร การทำมาหากิน ชีวิต

ความเป็นอยู่ ผู้เข้าชมจะได้สัมผัสเรื่องราวดังกล่าวโดยผ่านภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียง เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วยประสบการณ์ของตนเอง เสียงที่เกิดมาจากการเปล่งคำพูด บทสนทนาที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรม เสียงที่เกิดมาจากการขับร้องของ “อาบ้อ” ที่ล่านำบทเพลงของชนอาฮา “กือหล่องทือมะเด” เสียงไก่ขันในยามสายที่ทำให้เราเข้าใจถึงสภาพแวดล้อม ภาพนิ่งที่บอกบอกถึงการแต่งกาย และที่น่าสนใจมากที่สุดคือ การเข้าไปดูชีวิตในบ้านของพวกเขาด้วยภาพมุมกว้าง 360 องศา การเข้าไปเยี่ยมชมในโลกเสมือนเช่นนี้ เป็นการให้ความเคารพต่อความเป็นส่วนตัวของพวกเขา มิใช่การท่องเที่ยวอย่างที่เราพบเห็นกันที่มักปฏิบัติต่อพวกเขาเช่นวัตถุจัดแสดง

ข้อมูลที่กล่าวไปข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนของพิพิธภัณฑ เพราะอย่างที่เรทราพบกันดีว่า พิพิธภัณฑที่มีชีวิตได้ย่อมต้องมีกิจกรรมหมุนเวียนให้ผู้ชมได้ค้นหาความรู้ใหม่ พิพิธภัณฑชาวเขาแห่งนี้ จึงนำเสนอปกิณกะความรู้-บันเทิง ไม่ว่าจะเป็นสารคดี “หมู่บ้านจะแล” วิดีโอคาราโอเกะที่เป็นเพลงของบางชนเผ่า ทั้งขับร้องและแต่งโดยคนชนเผ่า หรือมุมการเรียนรู้ภาษาสำหรับคนนอกที่สนใจจะรู้จักคำ ประโยค โดยผ่านเจ้าของภาษาด้วยรูปแบบการอ่านคำ ออกเสียง ความหมาย หรือแม้แต่การได้ยินเสียงที่เปล่งออกมา นอกจากนี้ยังมีตารางที่เปรียบเทียบคำที่ใช้เรียกคนใน กลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และคำเหล่านี้นำไปสู่ทัศนคติและพฤติกรรมต่อคนนอกกลุ่มวัฒนธรรมตนเองอย่างไร

พิพิธภัณฑแห่งนี้สร้างขึ้นจากความคิดที่สำคัญ 2-3 ประการ ทั้งการบอกเล่าเรื่องราวด้วยเจ้าของกลุ่มวัฒนธรรม การแสดงความเหมือนและความแตกต่างด้วยการเปรียบเทียบ ความเหมือนในที่นี้คือการพยายามสะท้อนให้เห็นตัวตนที่มีอยู่ร่วมกันของคนชนเผ่าแต่ละเผ่า ความต่างที่ว่านี่คือการแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวิถีชีวิต แม้จะเป็นคนในพื้นที่สูงด้วยกัน แต่ความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่สิ่งที่แบ่งแยกระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมขาดออกจากกัน หากแต่เป็นความแตกต่างที่จะต้องสัมพันธ์กันอยู่เื่องๆ

โลกของคนชนเผ่าที่เราเห็นได้จากพิพิธภัณฑชาวเขาในโลกดิจิทัลนี้ มิใช่โลกที่ตัดขาดจากสังคมภายนอก เพราะเมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วน คนพื้นถิ่นกำลัง

จะบอกเราว่า เขาเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่บนโลกใบนี้ ทั้งโลกแห่งความจริงและ “โลกเสมือน” และย่อมจะมีความสัมพันธ์ไปกับความหลากหลายอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่มีอาจปฏิเสธได้ ดังเช่นข่าวล่าสุดที่นำเสนอบนเว็บไซต์แห่งนี้ “**hilltribe on tour** สมชาย ที่มงาน hilltribe.org ชาวลาหู่ เดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อประชุมเรื่องพิพิธภัณฑแนวใหม่ เพื่อการเรียนรู้ หลังจากประชุมที่มงานพิพิธภัณฑบ้านจะแล โดยสมชาย จะปา และสุทธินัย ได้เดินทางขึ้นรถไฟฟ้าเที่ยวเมืองหลวง เรียนรู้กันว่าคนเมืองเขาเดินทางกันด้วยเทคโนโลยีแบบใด ม่วนขนาดเลยเจ้า”

ข้อมูลจาก www.hilltribe.org
ที่ตั้งโครงการ โครงการพิพิธภัณฑชาวเขาออนไลน์ (hilltribe.org)
106 หมู่ 1 ต.แม่ยาว อ.เมือง
จ.เชียงราย 57100

พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก :

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางรัก

สรินยา คำเมือง นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เมื่อเอ่ยถึงบางรัก ชวนให้นึกถึงย่านธุรกิจการค้า ที่ที่ผู้คนต่างชาติต่างภาษา ทั้งไทย จีน แขก ฝรั่งเศส เข้ามาตั้งชุมชนแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน ดั่งสะท้อนให้เห็นได้จากรูปแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์คริสต์หรือวัดแขก จวบจนปัจจุบันบางรักยังไม่คลายเสน่ห์ คงคลาคล่ำด้วยผู้คนมากหน้าหลายตาจากนานาอารยประเทศ พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอกชวนให้ลองไปค้นหาเรื่องราวของชาวบางรัก และสัมผัสชีวิตชาวบางกอกเมื่อ พ.ศ. 2480

“จุดเริ่มของการทำพิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก คือ อยากให้มีพื้นที่สีเขียวอยู่ในกรุงเทพฯ ความที่เป็นคนรักต้นไม้ เป็นนักปลูกต้นไม้”

อ.วราพร สุรวดี ผู้ริเริ่มพิพิธภัณฑ์ชาวบางกอกบอกกล่าวถึงที่มาที่ไปของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ อีกทั้งได้สั่งสมประสบการณ์จากการไปชมพิพิธภัณฑ์กับคุณแม่เมื่อครั้งเยาว์วัย จึงทำให้คุ้นเคยกับพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างดีผนวกกับความชอบไปชมแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศอยู่เนืองๆ เมื่อมีโอกาสได้ไปเห็นบ้านเห็นเมืองในที่ต่างๆ ทำให้ย้อนคิดว่าเราก็มีเช่นที่คนอื่นมี แต่ทำไมบ้านเรามีแต่เรื่อง “เจ้ากับชาวสลัม” ขณะที่ “ชนชั้นกลาง” อย่างเราขาดหายไป จึงเกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะเล่าเรื่องของชาวบ้าน เรื่องครอบครัวเล็กๆ ครอบครัวหนึ่งซึ่งสะท้อนประวัติศาสตร์สังคมในยุคนั้น

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2535 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิ อิน-สารท-สวาง ในพื้นที่ขนาด 300 ตารางวา ประกอบด้วยอาคาร 3 หลัง หลังแรกในหมู่แมกไม้ อาคารหลังแรก เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ทรงปั้นหยาลงหลังคามุงกระเบื้องว่าวสีแดง อายุกว่า 60 ปี ฝีมือช่างชาวจีน มีเค้าโครงทางสถาปัตยกรรมที่รับอิทธิพลตะวันตก ข้าวของในห้องหับส่วนใหญ่ยังคงตกแต่งจัดวางเหมือนเมื่อครั้งที่คุณสวางค์ คุณแม่ของ อ.วราพร ยังมีชีวิตอยู่ สิ่งที่โดดเด่น คือ เฟอร์นิเจอร์ไม้ ตู้โต๊ะตั้งเตียงที่สีสไตลการออกแบบได้ประณีต และมีความล้าสมัยอยู่เสมอ อาคารไม้ 2 ชั้นหลังที่ 2 สร้างขึ้นในปี 2472 เดิมที่ตั้งอยู่ที่บริเวณทุ่งมหาเมฆ คุณหมอฟรานซิส คริสเตียน ชาวอินเดีย จบวิชาการแพทย์จากประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นสามีคุณแม่สวางค์มีดำริจะทำคลินิกรักษาคนไข้ที่ชั้นล่างและใช้ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย แต่ต้องมาเสียชีวิตก่อนเข้าอยู่ จึงได้เปิดเป็นบ้านให้เช่า ต่อมาได้ผาติกรรมมาอยู่ในบริเวณเดียวกัน แต่ลดส่วนลง ความน่าสนใจของอาคารหลังนี้อยู่ที่เครื่องมือเครื่องใช้ในการรักษาพยาบาล เพราะนอกจากอรรถประโยชน์แล้วยังแฝงความงามไว้ด้วย และอาคารหลังที่ 3 เดิมเป็นตึกแถวเปิดให้เช่าขนาด 8 คูหา ต่อมาได้ยกเลิกสัญญาปรับปรุงเป็นอาคารจัดแสดง 2 ชั้น และมีโครงการที่จะจัดทำห้องสมุดไว้ให้บริการแก่คนในชุมชนอีกด้วย

พ.ศ. 2546 กรุงเทพมหานครมีแผนจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพฯ โดยมีโครงการนำร่อง 4 แห่ง และพิพิธภัณฑ์ชาวบางกอกก็ได้ถูกผนวกเข้ามาเป็นอีกหนึ่งในโครงการนำร่องนี้ โดยได้รับการขนานนามว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางรัก เมื่อได้โอนย้ายให้กรุงเทพมหานครดูแลรับผิดชอบแล้ว

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นคือ ส่วนนิทรรศการที่บอกเล่าเรื่องราวชาวบางรัก ซึ่งจัดแสดงอยู่ที่ชั้นบนของอาคารหลังที่ 3 โดยมีเนื้อหาการจัดแสดง 9 หัวข้อ ได้แก่ 1) ภาพรวมกรุงเทพมหานคร 2) ลักษณะทางกายภาพเขตบางรัก 3) สายสัมพันธ์ไทย-ตะวันตก 4) อิทธิพลสนธิสัญญาเบาว์ริงต่อประเทศไทย 5) ชุมชนนานาชาติ 6) บทบาทของชุมชนตะวันตกที่มีต่อการปฏิรูปประเทศ 7) สถานที่สำคัญของบางรัก 8) แรกมีในสยาม แรกมีในบางรัก และ 9) คนเด่นบางรัก ชั้นล่างเป็นการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน มีทั้งเครื่องครัว เครื่องเขียน เครื่องมือช่าง เครื่องมือเครื่องใช้ในงานหัตถกรรม ฯลฯ อ.วราพร บอกกับเราว่า วัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เป็นของใช้ที่ได้รับตกทอดกันมาไม่ได้เกิดจากเจตนาในการสะสม อาจจะมีบ้างบางช่วงที่เก็บอย่างเช่นแสตมป์แต่พอระยะหนึ่งก็เลิกไป

และสำหรับคนทำพิพิธภัณฑ์แล้วคงจะละเอียดเรื่องการทำทะเบียนวัตถุไปไม่ได้ พิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีระบบการทำทะเบียนวัตถุได้นำสนใจ การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดทำระบบฐานข้อมูลวัตถุทำให้สามารถเรียกใช้ข้อมูลได้ง่าย และความสนุกสนานน่าประทับใจก็อยู่ที่เนื้อหาส่วนของประวัติวัตถุ ซึ่ง อ.วราพรได้บอกเล่าเรื่องราวเหล่านั้นด้วยสำนวนภาษาที่สื่อให้เห็นภาพ เห็นความทรงจำของผู้ที่เคยอาศัยอยู่ ณ บ้านหลังนี้ ประหนึ่งว่าเรากำลังนั่งชมละครย้อนยุคเสียนี้กระไร

หากไปเยี่ยมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้แล้วพบว่าปิดประตูไว้ นั่นเป็นระบบรักษาความปลอดภัยที่ผู้ดำเนินการเลือกใช้ให้สอดคล้องกับบุคลากรที่มีอยู่อย่างจำกัด แม้ประตูบ้านจะปิดรับไว้แต่เต็มใจให้ทุกท่านไปเยือน

ที่ตั้ง เลขที่ 273 เจริญกรุง 43 บางรัก กรุงเทพฯ 10500

เปิดทำการ วันพฤหัสบดี-วันอาทิตย์ เวลา 10.00-17.00น.

โทรศัพท์ 0 - 2233 - 7027

<http://www.bmalocalmuseum.com>

ข้อมูล จากการสำรวจพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 เอกสารประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร เขตบางรัก

ข่าวสารชุมชนพิพิธภัณฑ์

สถานภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย¹

บรรยายโดย ดร.ปรีดา เฉลิมเฒ่า กอนันตกุล²
ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีชื่อเรียกขานแตกต่างกันหลายชื่อ เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์ชาวบ้าน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑ์มานุษยวิทยา เป็นต้น การเกิดขึ้นของ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา สืบเนื่องมาจากเงื่อนไขสำคัญหลายประการ

1. นโยบายของรัฐบาลกลาง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากนโยบายที่ร่างโดยหน่วยงานรัฐบาล โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 1) เพื่อกระจายอำนาจจากส่วนกลางออกสู่ท้องถิ่น 2) เพื่อปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของรากเหง้าและประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดความภูมิใจในอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จุดประสงค์ข้อนี้เป็นกระแสหลักที่มีอิทธิพลอย่างยิ่ง ต่อชุมชนหลายแห่งในการรวบรวมและนำเสนอเรื่องราวของตนเองที่ไม่เคยได้รับการจดจำในภาพรวมของประวัติศาสตร์ประเทศ และ 3) เพื่อส่งเสริมนโยบายการสร้างงานและอาชีพให้กับชุมชน ผ่านการท่องเที่ยว

2. ความต้องการของคนในท้องถิ่น ที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนที่กำลังจะสูญหายไป เช่น วิถีชีวิต ประเพณีสำคัญ ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนในชุมชน ไม่ใช่องค์กรที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการค้า แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ และตัดสินใจเรื่องระบบบริหารงาน

¹ สรุปและเรียบเรียงโดย พัฒนศรี ทิพย์ประไพ ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีมีโอ-สปปาฟา)

² เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2548 ณ ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีมีโอ-สปปาฟา)

พิพิธภัณฑท้องถิ่นจึงเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และใช้สื่อสารให้คนภายนอกเห็นถึงอัตลักษณ์ของตนเอง เรื่องราวที่จัดแสดงจึงเป็นเรื่องราวของคนในชุมชนที่มีการแสดงออกถึงการปลูกฝังจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพิพิธภัณฑท้องถิ่น ต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการด้วยกัน ปัญหาหลักที่พบบ่อยเกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการภายในพิพิธภัณฑ ในบางกรณีแม้ว่าพิพิธภัณฑท้องถิ่นจะเกิดขึ้นจากทั้งนโยบายของรัฐบาล ส่วนกลางและความต้องการของชุมชน แต่อำนาจในการตัดสินใจเรื่องนโยบายและแผนงานจัดการล้วนถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐเกือบทั้งสิ้น แผนงานเหล่านี้มักมีรูปแบบตายตัว ในขณะที่พิพิธภัณฑท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอและความน่าสนใจที่แตกต่างกันออกไป ในบางครั้งจึงไม่สามารถใช้แผนงานเดียวกันได้

นอกจากนี้ บางกรณีความร่วมมือประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐและชาวบ้านในชุมชนอยู่ในระดับที่ต่ำ แม้จะมีองค์การบริหารส่วนตำบลที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อให้ดูแลก็ตาม ปัญหาเรื่องการประสานงานมักมีสาเหตุหลักจากการที่ชาวบ้านไม่ไว้วางใจในหน่วยงานของรัฐ เพราะกลัวว่ารัฐจะใช้อำนาจ หลวยยัดเอาทรัพย์สินของชุมชนไป หรือในบางชุมชนชาวบ้านเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ประทับใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงไม่ให้ความร่วมมือ เป็นต้น

ปัญหาด้านการเงินเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่พิพิธภัณฑท้องถิ่นต้องเผชิญ เพราะแม้ว่ารัฐบาลจะให้การสนับสนุนในการก่อตั้ง แต่กลับไม่มีงบประมาณให้เพื่อการดูแลรักษาและพัฒนาอย่างยั่งยืน พิพิธภัณฑท้องถิ่นหลายแห่งจึงอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมเนื่องจากไม่มีเงินบำรุงรักษา

การแก้ปัญหาเรื่องการเงินของพิพิธภัณฑท้องถิ่นอาจเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากต้องอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาได้โดยเริ่มจากการปรับมุมมองของตนเอง ให้ความเคารพและเข้าใจรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน นอกจากนี้ ควรให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการบริหารอย่างแท้จริง โดยอาศัยแผนงานที่มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ของพิพิธภัณฑแต่ละที่

เสวนาวิชาการ¹

เนื่องด้วยพิพิธภัณฑและความทรงจำ : อดีตและก้าวต่อไป

เมื่อวันจันทร์ที่ 8 สิงหาคม 2548 เวลา 9.00 - 15.00 น. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ร่วมกับหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดเสวนาวิชาการหัวข้อ **เนื่องด้วยพิพิธภัณฑและความทรงจำ : อดีตและก้าวต่อไป** ขึ้น ณ หอประชุมศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ตลิ่งชัน

ช่วงแรกเป็นการบรรยายเรื่อง **ความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส : เรียนรู้ผ่านการศึกษเปรียบเทียบ ข้ามประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม** โดย **อาจารย์บุหลง ศรีกนก** นักอักษรศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม อาจารย์ได้เล่าถึงวิธีการทำงานในการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส ในฐานะที่เป็นนักอภิปรัชญา คือ ดูอะไรแล้วก็ยกยารู้ โดยเริ่มต้นจากคำถามเกี่ยวกับชนมหวานของชาวโปรตุเกสซึ่งอยู่กับคนไทยมานานมาก นำไปสู่การ **คิดต่อ - ค้นต่อ** ว่านอกเหนือจากชนมหวานที่รู้จักกันดีอย่างทองหยิบ ทองหยอด ยังมีอย่างอื่นอีกไหม ก็พบว่ายังมีขนมกุฎีจีน เมื่อถามต่อว่า ยังมีเรื่องอื่นอีกไหมที่สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส ก็พบว่ายังมีอีกหลายเรื่องที่น่าสนใจ เช่น ภาษา การเผยแพร่คริสต์ศาสนา ทหารอาสา

วิธีการศึกษาความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส สามารถทำได้หลากหลายวิธี ผ่านหลักฐานประเภทต่างๆ ทั้งวัตถุ เอกสาร ซึ่งต้องการผู้รอบรู้ในด้านต่างๆ มาช่วยกันวิเคราะห์ตีความหลักฐานที่พบ และนอกจากจะติดตามสืบค้นหลักฐานที่มีอยู่ในประเทศไทยแล้ว ในอีกทางหนึ่งก็สามารถไปศึกษาค้นคว้าจากหลักฐาน

¹ สรุปลงและเรียบเรียงโดย ศิริพร ศรีสินธุ์ไร นักวิจัยโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

ที่อยู่ในประเทศโปรตุเกส จากที่ได้มีโอกาสไปดูพิพิธภัณฑ์การเดินทางเรือ พิพิธภัณฑ์ อาวูธ พิพิธภัณฑ์เงินตราที่โปรตุเกส อาจารย์พบหลักฐานข้อมูลที่น่าสนใจมากมายและพบว่าเอกสารหลายชิ้นที่แสดงถึงการติดต่อระหว่างสองประเทศ ซึ่งหาไม่ได้แล้วในประเทศไทย แต่ทางโปรตุเกสยังเก็บรักษาไว้

ช่วงที่ 2 เป็นการเสวนาเรื่อง

ค้นหา-จัดแสดงความทรงจำ: เป็นอย่างไรในบริบทพิพิธภัณฑ์

โดยมีวิทยากรร่วมเสวนา 3 ท่าน คือ **คุณวิวัฒน์ชัย วินิจจะกุล** ผู้จัดการอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา มูลนิธิ 14 ตุลา และ อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

คุณวีรพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ**คุณชวีสิทธิ์ บุญเกียรติ** นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร คุณวีรพงษ์สนใจศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนทท.) เมื่อเริ่มต้นศึกษาได้ไปค้นหาหลักฐานที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งถือว่าเป็นอุ้งข้าวอุ้งน้ำของนักประวัติศาสตร์ กลับพบว่าไม่มีเอกสารเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะเอกสารที่เก็บไว้ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารราชการ คุณวีรพงษ์จึงตัดสินใจไปสืบค้นที่หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ มธ. ซึ่งเก็บเอกสารของนิสิตนักศึกษาไว้มาก แต่ก็ยังไม่ครบถ้วนชัดเจนเพียงพอ ด้วยเหตุนี้ จึงต้องขยายขอบเขตวิธีการศึกษา โดยใช้ความทรงจำและคำบอกเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ของปัจเจกบุคคลเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษา

คุณวิวัฒน์ชัยเล่าว่าเมื่อมูลนิธิ 14 ตุลา คิดจะทำพิพิธภัณฑ์ 14 ตุลา คำถามใหญ่ๆ ก็คือ **ใครบ้างที่อยู่ในเหตุการณ์นั้น ?** ทุกปีเวลาพูดถึง 14 ตุลา เรามักจะพูดถึงมหาประชาชน 5 แสนคนเดินขบวน แต่แล้วคนเหล่านี้เป็นใคร ทำอย่างไรเราถึงจะตั้งเรื่องราวของคนที่เราไม่รู้จักร คนเล็กคนน้อย คนธรรมดาสามัญที่ไม่ใช่คนสำคัญที่เรามักได้ยินชื่อหรือรู้จักกันดีตลอด 30 ปีที่ผ่านมา อยู่ในพิพิธภัณฑ์ด้วย ด้วยแนวทางดังกล่าวพิพิธภัณฑ์จะสร้างให้ 14 ตุลาคมมีความใกล้ชิดกับมนุษย์ปุถุชนมากขึ้น

จากแนวคิดและคำถามสู่การลงมือปฏิบัติ เริ่มด้วยการดูภาพไล่เรียงตามลำดับเหตุการณ์ และออกตามหาภาพโดยขอความอนุเคราะห์จากหนังสือพิมพ์ในช่วงนั้น การสืบค้นทำให้ได้มา 400 กว่าภาพ แล้วนำมาคัดแยกตามเวลา จากนั้นเป็นการวิเคราะห์รายละเอียดของภาพด้วยการดูภาพและค้นหาคนที่เรารู้จักไปหาคนที่เราไม่รู้จักร เจาะเป็นคนๆ ไป เหมือนนักสืบที่ติดตามสอบถามไปเรื่อยๆ จนกว่าจะรู้ว่าคนในภาพเป็นใคร พิพิธภัณฑ์มีโอกาสพบและสัมภาษณ์หลายคนที่เกี่ยวข้องเหตุการณ์ ในบางกรณี การสืบหาคนในภาพได้ใช้วิธีส่งภาพไปตามสื่อก็มีผู้ติดต่อกลับมาว่าเป็นผู้ที่อยู่ในภาพนั้น จุดมุ่งหมายของพิพิธภัณฑ์ 14 ตุลา ไม่ได้อยู่ที่การหาข้อเท็จจริง แต่คือการเปิดพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ให้กับคนเล็กคนน้อยได้ดำรงอยู่ในความทรงจำของสังคม เพื่อไม่ให้ 14 ตุลา เป็นภาพใหญ่โตที่แต่ต้องไม่ได้ แห้งแล้ง และห่างไกลจากชีวิตคนปัจจุบัน และสื่อสารให้คนรุ่นหลังเข้าใจถึงคุณค่าสากลที่แฝงอยู่ในเหตุการณ์ 14 ตุลา นั่นคือการคิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง

ท้ายรายการ คุณชวีสิทธิ์เล่าถึงตัวอย่างงานนิทรรศการ “ความทรงจำ” ซึ่งมาจากงานวิทยานิพนธ์ของตนเองที่ศึกษาโครงสร้างของนิทรรศการและศึกษาการรับรู้ของคนที่มาชมนิทรรศการชุดนี้ที่นำเสนอ **ความทรงจำของแรงงานอพยพชาวมาเก๊า² ในประเทศฝรั่งเศส** โจทย์สำคัญที่พิพิธภัณฑ์ต้องเผชิญเมื่อคิดจะจัดแสดงเรื่องราวดังกล่าวคือ ไม่มีหลักฐานวัตถุ เพราะแรงงานอพยพไม่มีข้าวของติดตัวมา จึงต้องกลับไปหาความทรงจำของบุคคลโดยให้ชาวมาเก๊า มาร่วมเก็บข้อมูล ทั้งใช้วิธีสัมภาษณ์ เก็บภาพถ่าย ไปสการ์ต ให้เด็กๆ นำสมุดเปล่ากลับไปสอบถามจากคนที่บ้าน รวบรวมและคัดเลือกคำพูดที่สั้นและชัดเจนมาจัดแสดง ภายใต้โครงเรื่องเล่าถึงชาวมาเก๊า มาว่าอยู่ที่นั่นได้อย่างไร ไล่เรียงตามลำดับเวลาสลับกับคำพูดสั้นๆ ที่สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อพยพ นิทรรศการมีชั้นเชิงการนำเสนอที่ได้หยุดนิ่งอยู่ที่การใช้ตัวหนังสือและภาพเท่านั้น แต่มีการใส่เสียงอีกทีที่สื่อถึงงานก่อสร้าง เสียงเครื่องดนตรี เครื่องเป่าที่สะท้อนความคำนึงถึงบ้านเกิดของตนเอง เพื่อสร้างบรรยากาศในการนำเสนอเรื่องราว และสื่อสารความรู้สึก

² มาเก๊าเป็นกลุ่มประเทศในแอฟริกาเหนือ ประกอบด้วยแอลจีเรีย โมร็อกโก และตูนิเซีย

ลักษณะการเล่าเรื่อง ใช้วิธีเล่าเรื่องผ่านคน 3 รุ่น คือ (1) เรื่องของพ่อเล่าถึงรากเหง้า - พื้นเพวัฒนธรรมเดิม ช่วงสมัยของการล่าอาณานิคม และการเรียกร้องอิสรภาพในแอลจีเรีย (2) เรื่องของแม่ กล่าวถึง “ครอบครัว” สิ่งที่ทำให้เธอคำนึงถึงมากที่สุด (3) เรื่องของลูก คนในยุคสมัยปัจจุบันที่แม่เกิดในฝรั่งเศส แต่ก็ยังมีฐานะเป็นผู้อพยพ นิตรรศการจบลงด้วยคำพูดสั้นๆ ของผู้อพยพ เป็นเสียงที่แสดงออกถึงสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก เพราะถึงอย่างไรก็ต้องอยู่กับทั้งสองวัฒนธรรม คือไม่ทิ้งรากเหง้าเดิม และไม่ปฏิเสธตัวตนในปัจจุบัน

ช่วงบ่ายปิดท้ายด้วยการเสวนาเรื่อง **รู้เขา รู้เรา : พิพิธภัณฑกับวันข้างหน้า** โดยวิทยากร 3 ท่าน คือ **อาจารย์บุหลง ศรีภัก** นักอักษรศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร **อ.ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง** อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา แขนงวิชาพิพิธภัณฑศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และ **คุณปราโมทย์ ภัคดีณรงค์** นักวิจัยภาคสนาม โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ดำเนินการเสวนาโดย **คุณวิษณุ เอมประณีตร** ผู้จัดการทั่วไป พิพิธภัณฑหุ่นขี้ผึ้งไทย

อาจารย์ประภัสสร เริ่มต้นการ “รู้เรา” ด้วยการให้ภาพรวมของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย เริ่มจากเกิดในวังหลวง ก่อนที่จะย้ายไปอยู่วังหน้า การเกิดพิพิธภัณฑสถานในสังกัดกรมศิลปากร และหน่วยราชการในท้องถิ่นอื่นๆ การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑชุมชน และพิพิธภัณฑเอกชน คำถามคือเกิดอะไรขึ้นต่างๆ ที่พิพิธภัณฑที่มีอยู่นั้นมีศักยภาพระดับหนึ่งที่จะพัฒนาให้เติบโตต่อไปได้ แต่รัฐกลับมองว่าไม่มีศักยภาพ และไม่ได้ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร หรือไม่ก็มีแนวคิดที่จะไปสร้างพิพิธภัณฑแห่งใหม่

คุณปราโมทย์ได้เล่าถึงประสบการณ์การทำงานภาคสนามร่วมกับพิพิธภัณฑวัดไหล่หินหลวง จังหวัดลำปาง พิพิธภัณฑแห่งนี้ตั้งอยู่ในชุมชนวัดไหล่หิน ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ ชาวบ้านมีศรัทธาต่อครุบาทานหนึ่งซึ่งเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ตามประวัติวัดเล่าว่ามีเจ้านายจากเชียงใหม่ตามมาสสร้างวิหารให้เนื่องจากศรัทธาในตัวท่านครุบาทาน การก่อตั้งพิพิธภัณฑสืบเนื่องมาจากอดีตเจ้าอาวาสองค์หนึ่งท่านเคยไปจำพรรษาที่วัดในเชียงใหม่ เห็นว่าวัดหลายแห่งมีพิพิธภัณฑ เมื่อกลับมาจึงได้เริ่มสะสมของและตั้งพิพิธภัณฑขึ้นมา การก้าวเดินของพิพิธภัณฑดูจะเป็น

ความสนใจของปัจเจกบุคคลมากกว่าของชุมชน แต่ด้วยศรัทธาที่มีต่อครุบาทกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยังมีคนมาช่วยงานพิพิธภัณฑ และด้วยความตระหนักว่าตนเองมีประสบการณ์กับพิพิธภัณฑน้อย จึงพยายามที่จะไป “ดูเขา” เช่นกัน แต่เป็นการดูในประเทศ โดยได้ชวนชาวบ้านไปดูงานพิพิธภัณฑที่อื่นๆ หลังจากกลับมาก็มีความพยายามที่จะนำเรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุโบราณที่อยู่ในพิพิธภัณฑมานำเสนอ

อาจารย์บุหลง ตั้งข้อสังเกตว่าตอนนี้บ้านเรามีพิพิธภัณฑเกิดขึ้นมาก เพราะประเทศเราต้องการมีพิพิธภัณฑ ต้องการมีแหล่งเรียนรู้ คล้ายที่เรา “ตะวันตก” เป็นแม่แบบหรือเปล่า ไปดูมาแล้วคิดว่านั่นคือสิ่งที่ถูกต้อง พยายามทำตามนั้น อยากให้ได้อย่างนั้น แต่แล้วกลับทำไม่ได้ คิดว่าทำดีแล้วแต่คนไม่สนใจมาดู เหมือนเรานำเสนอสินค้าที่ไม่เหมาะกับตลาดบ้านเรา ตอนนี้ของในบ้านเรามีแล้วอยู่แต่ว่าจะจัดอย่างไรให้คนทำงานมีความสุข ให้คนมาดูแล้วได้ประโยชน์ เพราะเราลงทุนกับพิพิธภัณฑไปมากแล้ว เราจะอยู่กับสิ่งเหล่านี้อย่างไรให้มีคุณค่าและเกิดประโยชน์คุ้มค่า

อาจารย์ประภัสสรกล่าวถึงการ “รู้เขา” ว่าหากเราคาดหวังจะเป็นเหมือนเขา ก็ควรมองดูว่าเขาทำอะไรมาบ้าง พิพิธภัณฑในต่างประเทศกว่าจะมาเป็นอย่างปัจจุบันได้ ก็ผ่านความขมขื่นมามาก การทำพิพิธภัณฑควรอยู่บนฐานของการแก้ปัญหาของเราเอง วางอยู่บนศักยภาพของเราเอง เรียนรู้จากประสบการณ์ของเราเอง ไม่ใช่เอาแต่มองว่าอยากจะเป็นเหมือนเขาอย่างเดียว แต่หลังจากนั้นแล้วก็ตาย หยุตหนึ่ง ไม่มีอะไรเป็นรากฐานที่จะพัฒนาสืบต่อไปได้

ก่อนจบการเสวนา คุณวิษณุได้กล่าวทิ้งท้ายไว้ว่า พิพิธภัณฑคือภาพสะท้อนของสังคม “สังคมเป็นอย่างไร พิพิธภัณฑก็เป็นอย่างนั้น” ทุกวันนี้ภาระหนักของคนทำงานพิพิธภัณฑ คือการทำงานอยู่บนความคาดหวังอย่างสูงจากสังคมที่เรียกร้องให้พิพิธภัณฑตอบสนองทุกความต้องการในปัจจุบัน

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

อมรรัตน์ นุกูล

ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 2546 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม แก่บ่อนภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในลักษณะที่เป็นพิพิธภัณฑ์ และเพื่อเป็นการร่วมเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา ในปี 2548

เนื้อหาที่จะนำเสนอประกอบด้วยเรื่องราวจำนวน 10 ประเด็น ได้แก่

- 1) ด้านอุดมคติ สัญลักษณ์ นิตานตำนาน และจิตวิญญาณ
- 2) ด้านนิเวศวิทยา วัฒนธรรม
- 3) ผ้า ภูมิปัญญา
- 4) ชุมชน เศรษฐกิจ การเมือง
- 5) ด้านเมือง นครรัฐ แคว้น และอาณาจักร
- 6) ด้านกลุ่มชนและชาติพันธุ์
- 7) ด้านภาษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ทัศนศิลป์
- 8) ด้านประเพณีความเชื่อ ค่านิยม
- 9) ด้านวัฒนธรรมอาหาร การรักษาโรค การดูแลสุขภาพ และ
- 10) ด้านวัฒนธรรม บุคลิกภาพ

การดำเนินงานของโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ฯ ในช่วงแรก (พ.ศ. 2546 - 2548) เป็นการจักระบบทะเบียนและคลังวัตถุ โดยลงทะเบียนวัตถุในแบบรายการวัตถุแล้วจำนวน 49 ชิ้น และบันทึกในแบบตรวจวิเคราะห์และประเมินคุณค่า 14 ชิ้น นอกจากนี้ยังได้อนุรักษ์วัตถุบางชิ้นคือ กลุ่มเครื่องเงินจากบ้านเขิน วัดนันท์นาราม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 ชิ้น จากการอนุรักษ์ดังกล่าวทำให้เห็นลวดลายชัดเจนขึ้น ส่วนด้านการจัดหาวัตถุทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ฯ ได้จัดซื้อวัตถุจำนวน 38 ชิ้น และได้รับมอบบริจาคอีก จำนวน 11 ชิ้น

โครงการฯ ยังได้จัดนิทรรศการชั่วคราวในหัวข้อ “นิทรรศการวิถีชีวิตในอารยธรรมลุ่มน้ำโขง” โดยเป็นการรวบรวมสำเนาภาพถ่ายเก่าที่มีคุณค่า ประกอบการจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง นิทรรศการดังกล่าวเปิดให้ประชาชนเข้าชม ตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2548 ณ อาคารศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา (AV) ชั้น 5 และขณะนี้ยังมีการจัดกิจกรรมการประกวดภาพถ่ายเก่าและเอกสารเก่าวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขงขึ้น โดยเนื้อหาของภาพถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญ ตลอดจนวิถีชีวิต ศิลปกรรม ประเพณี วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง และของจังหวัดเชียงราย วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมข้างต้น คือการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์สังคมและก่อให้เกิดการบันทึกในสังคม การประกวดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภาพถ่ายวิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง ภาพถ่ายเก่าจังหวัดเชียงราย ภาพบรรยายเหตุการณ์สำคัญในเชียงราย และเอกสารเก่าลุ่มน้ำโขง

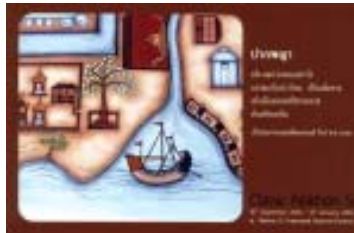
ส่วนการดำเนินงานในระยะต่อไป (พ.ศ. 2549 - 2552) เป็นดำเนินการในเชิงรุก ด้วยการจัดทำแผนพัฒนาพิพิธภัณฑ์ พร้อมทั้งปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ตามแผนงานที่วางไว้ รวมทั้งมุ่งสู่การเป็นศูนย์การวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในแถบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สร้างเครือข่ายและความร่วมมือทางวิชาการระดับนานาชาติ

ในขณะนี้ทางโครงการฯ กำลังจัดสรรงบประมาณและรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรม ผู้สนใจและผู้ที่ต้องการสนับสนุนงบประมาณงานศิลปวัฒนธรรม เพื่อการศึกษาของจังหวัดเชียงราย และศิลปวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง หรือผู้ที่ต้องการบริจาควัตถุทางวัฒนธรรม สามารถหาอ่านรายละเอียดได้ในเว็บไซต์ <http://www.mfu.ac.th/museum/> หรือติดต่อได้ที่ทางโครงการฯ โดยตรง

โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อารยธรรมลุ่มน้ำโขง
อาคารศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา ชั้น 5 (AV) (สถานที่ตั้งชั่วคราว)
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
333 หมู่ 1 ตำบลท่าสุด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
โทร. 0-5391-6344 โทรสาร. 0-5391-6314
<http://www.mfu.ac.th/museum/> E-mail: pollawat@mfu.ac.th

ศักดิ์ศรีนครศรี (Classic Nakhon Si):

นิทรรศการพิเศษกับนครศรีธรรมราช

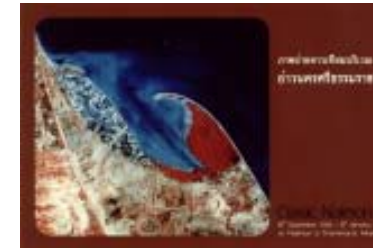

หากกล่าวว่่าอะไรคือความเป็นนครศรีธรรมราช นิทรรศการเรื่อง “ศักดิ์ศรีนครศรี” ที่จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช อาจเผยคำตอบแง่มุมหนึ่งของตัวตน “นครศรีฯ” ได้ เพราะหากประวัติศาสตร์ บ่งบอกรากเหง้าของคน เรื่องราวของนครศรีธรรมราชที่เล่าย้อนไปได้ถึงสังคม ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ย่อมสามารถแสดงถึงความเป็นมาและความเป็นไปของคนนครฯ ได้ด้วยเช่นกัน

นิทรรศการจัดแสดงประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชในหลายๆ แง่มุม โชนละครบักขี้เต้ หรือมหรสพชั้นสูงที่เคยมีอยู่ที่เมืองนครฯ ความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับต่างประเทศที่สะท้อนในภาพวาดสำคัญ ครึ่งเมื่อเจมส์ โลว์ ทูตอังกฤษเดินทางมายังดินแดนในปกครอง เมื่อ พ.ศ.2368 หรือแผนที่โบราณที่เขียนขึ้นโดยชาวต่างชาติตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ รวมถึงโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ในตอนต่างๆ ที่นำเสนอ เช่น เครื่องแต่งกายละครของราชสำนักนครศรีธรรมราช ปืนใหญ่และสมอเรือ พบที่ปากพญา ทั้งนี้ โบราณวัตถุเหล่านี้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

แม้เอกสารหลายชิ้นที่จัดแสดงในนิทรรศการจะเป็นวัตถุจำลองจากต้นฉบับ อาทิ ภาพวาดการเดินทางของเจมส์ โลว์ที่เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ อังกฤษ (British Library) แต่คุณค่าและความหมายมิได้ลดทอนลงแต่อย่างใด เพราะเนื้อหาในภาพยังคงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและสังคมบักขี้เต้ในครั้งอดีต หรือแผนที่อายุราว พ.ศ.2367 ที่แสดงภาพย่านต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช ที่สำคัญ อันได้แก่ ตลาดจีน ทั้งภาพและแผนที่ล้วนตอกย้ำให้เห็นถึงกิจกรรมที่มีคนหลากหลายชาติพันธุ์ร่วมอยู่อย่างสมานฉันท์

หากใครมีโอกาสผ่านไปอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช อาจใช้เวลาสักเล็กน้อยไปแวะชมนิทรรศการหรือพิพิธภัณฑ์ เพื่อรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับบักขี้เต้ที่ยังมีอยู่อีกมากให้เราได้ค้นหา และผู้ใดสนใจจะนำนิทรรศการดังกล่าวไปจัดแสดง ในสถานศึกษาหรือหน่วยงานราชการ สามารถติดต่อขอขยืมนิทรรศการได้ เมื่อเสร็จสิ้นการจัดนิทรรศการในวันที่ 31 มกราคม 2549 ทั้งนี้ การขยืมจะเป็นไปตามลำดับการติดต่อและเงื่อนไขที่กำหนด

สถานที่	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
วัน-เวลา	วันพุธถึงวันอาทิตย์ เวลา 9.00 – 16.00 น. (หยุดทำการทุกวันจันทร์และอังคาร)
ระยะเวลาจัดแสดงวันที่	18 กันยายน 2548 – วันที่ 31 มกราคม 2549
ข้อมูลเพิ่มเติม	นายภูธร ภูมะธน โทรศัพท์ 0-1851-7740 หรือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช โทรศัพท์ 0-7534-1075

กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการกลุ่มตะเกียงบ้านถ้ำลอด :

ของดีบ้านเฮา ณ วัดถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชลวิทย์ ทองเจริญชัยกิจ
ผู้ช่วยนักวิจัยประจำโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง
ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน¹

ในช่วงระหว่างวันที่ 24 - 26 สิงหาคม 2548 ที่ผ่านมา โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 2 โดยมี **ผศ.ดร. รัศมี ชูทรงเดช** เป็นหัวหน้าโครงการ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่กลุ่มตะเกียงบ้านถ้ำลอดขึ้น ณ วัดถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 15 คน ผู้ร่วมอบรมเป็นชาวบ้านของ “กลุ่มตะเกียงถ้ำลอด” ที่อยู่ใกล้ชิดกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งโบราณคดีถ้ำลอด

การอบรมเชิงปฏิบัติการมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการวิจัยของโครงการฯ สู่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการฟื้นฟูและสร้างจิตสำนึกของชุมชน โดยไฮไลต์เป็นเสมือนเครื่องสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวถือเป็นการสร้างแนวร่วมสำคัญในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นให้ยั่งยืน นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปสู่การจัดการและการถ่ายทอดความรู้เพื่อการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยคนภายในชุมชนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือเรียกได้ว่าเป็นการสร้างมรดกเศรษกิจประจำท้องถิ่น ผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวที่มาจากถิ่นอื่นไกล

กิจกรรมในสองวันแรกเป็นการแบ่งกลุ่มในการฝึกฝนทักษะทางภาษาเพื่อการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ควบคู่ไปกับ

¹โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการวิจัยเพื่อศึกษาเกี่ยวกับ **คน วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมโบราณบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนในอดีต และสร้างพื้นฐานความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน** มีการดำเนินงานต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 3 ปี ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2546 ถึง 30 กันยายน 2549 โครงการฯ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยศิลปากร

▶ บรรยายภาคในการฝึกบทสนทนาภาษาอังกฤษ

▶ การฝึกปฏิบัตินำชมในสถานที่จริง

▶ คณะผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “ของดีบ้านเฮา” กับโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ

กิจกรรมการบรรยายเสริมความรู้แบบรวมกลุ่ม โดย ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช และคณะผู้ช่วยนักวิจัย ส่วนกิจกรรมในวันสุดท้ายเป็นการทดสอบความรู้ทั้งหมดที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ โดยการทดลองฝึกปฏิบัตินำชมเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษในสถานที่จริง

แม้ว่ากิจกรรมในครั้งนี้จะสิ้นสุดลงแล้ว แต่กลุ่มตะเกียงถ้ำลอดยังปรารถนาให้ทางโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ จัดกิจกรรมการฝึกอบรมในลักษณะเช่นนี้ขึ้นมาอีก พร้อมทั้งเพิ่มจำนวนผู้เข้าร่วมอบรมและขยายระยะเวลาให้มากยิ่งขึ้น เพราะแม่สมาชิกของกลุ่มตะเกียงฯ ส่วนหนึ่งจะเคยผ่านการอบรมความรู้ทางภาษามาบ้างแล้ว แต่ก็ยืนยันว่ายังไม่เคยมีกิจกรรมไหนที่คืนกำไรความรู้ไปสู่ท้องถิ่น ควบคู่กับการฝึกฝนทักษะด้านภาษาเพื่อการสื่อสารเช่นนี้มาก่อน

อย่างไรก็ตาม เสี่ยงติดใจจากการอบรมมีอยู่บ้างเล็กน้อย เช่น แผ่นบันทึกเสียงบทสนทนาภาษาอังกฤษสำหรับซ่อมอ่านตามสมุดคู่มือที่ทางโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ ได้ให้กับผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมทุกคนนั้น พุดเร็วเกินไปทำให้เกิดปัญหาในการฟังแล้วไม่สามารถออกเสียงตามได้ทัน ในการนี้ทางโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงฯ จะได้นำความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ดังกล่าวมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป เพื่อให้การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนในครั้งหน้าดียิ่งขึ้น

เกร็ดความรู้...พิพิธภัณฑ

นำชมพิพิธภัณฑ : อยากรู้กัน ?

ชิวลิทธิ บุญเกียรติ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ทำไมการนำชมพิพิธภัณฑหรือนิทรรศการจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในบริการของพิพิธภัณฑ? เพราะแม้ว่าการจัดแสดงในพิพิธภัณฑจะครบถ้วนด้วยวัตถุ บ้ายคำอธิบาย ฉาก หรือการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อต่างๆ ทั้งที่เป็นภาพและเสียง แต่การจัดแสดงเช่นนี้ก็กลับขาดชีวิต “ชีวิต” ที่หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ดังนั้น การพูดคุยกันเพื่อถ่ายทอดความรู้และข้อมูลจึงยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ไม่ว่าจะเป็นการบอกเล่าระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน บุคคลที่เราจะต้องเกี่ยวข้องด้วยในชีวิตประจำวันฯลฯ ด้วยเหตุนี้ การนำชมพิพิธภัณฑโดยบุคคลจึงเข้ามาทำหน้าที่สร้างชีวิตหรือพื้นที่ “สังคม” ที่ขาดหายไปจากการจัดแสดง

ข้อคิดเบื้องต้น

ผู้นำชมควรทำความเข้าใจในเบื้องต้นว่า การนำชมในพิพิธภัณฑไม่ใช่การบรรยายความรู้ทางวิชาการ ไม่ใช่การสอนในห้องเรียน ผู้นำชมไม่ควรทำตัวเป็นสารานุกรมเคลื่อนที่ เพราะพิพิธภัณฑเป็นสถานที่ของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองระหว่างผู้ชมและผู้นำชมเป็นเรื่องสำคัญที่จะส่งเสริมให้ผู้ชมอยากติดตามฟังการนำชม อยากรู้ก็ตาม การติดตามหรือเดินแยกชมของผู้ชมเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาของการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ชมในวัยผู้ใหญ่ที่มีความสนใจแตกต่างกันและไม่ได้อยู่ภายใต้ “การบังคับ” เช่นการเข้าชมของกลุ่มนักเรียนที่มาเป็นหมู่คณะ

ผู้นำชมจะต้องตระหนักด้วยว่าผู้เข้าชมมีความสนใจที่แตกต่างกันในหลายๆกรณี กลุ่มผู้ชมพิพิธภัณฑประกอบด้วยผู้คนหลากหลายความสนใจ หลายพื้นความรู้ ผู้นำชมอาจอาศัยโอกาสกล่าวแนะนำตนเองในเบื้องต้น และเชิญชวนให้ผู้เข้าชมแนะนำตนเองต่อเพื่อนร่วมกลุ่มในวันนั้น หรืออาจจะตั้งคำถามถึงจุดประสงค์และความสนใจของผู้เข้าชมที่มีต่อพิพิธภัณฑหรือนิทรรศการ เพื่อกำหนดทำที่และเนื้อหาของ การนำชม เป้าหมายอีกประการหนึ่งของการพูดคุยในช่วงเริ่มต้นการนำชม คือการพยายามทำลายกำแพงที่มาจากความไม่คุ้นเคยของผู้เข้าร่วมวงนำชม และผู้นำชมพึงระลึกด้วยว่า กิจกรรมใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑมิได้เป็นเพียงการส่งเสริมการเรียนรู้เนื้อหาทางวิชาการ หากแต่ยังเป็นวาระของการสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคม และเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางความคิดของคนในสังคม

ระหว่างการนำชม

สาระในการนำชมเป็นเรื่องที่ควรตีความมากไปกว่าข้อเท็จจริง การเล่าเรื่องในรูปแบบที่หลากหลายระหว่างการนำชมสามารถจุดประเด็นให้ผู้ชมได้คิดและสะท้อนข้อคิดนั้นๆ กลับมาสู่การใช้ชีวิต เช่น การพูดถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ละกลุ่มต่างมีระบบความคิด ความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้เราจึงควรให้ความสำคัญต่อความแตกต่างที่สื่ออยู่ในสังคม การพูดคุยระหว่างผู้นำชมและผู้ชม หรือระหว่างผู้ชมด้วยกันเอง เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะได้รับความรู้ ความคิด และความตระหนักในเรื่องต่างๆ ด้วยเช่นกัน การโต้ตอบและการแสดงความคิดเห็นสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มที่ร่วมการนำชม ทำให้รู้จักเรียนรู้ความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้คนในสังคม หากทำได้เช่นนี้ สถานการณ์ของการนำชมก็จะไม่กลายเป็นสภาพของผู้เข้าชมให้เป็น “ผู้รับสาร” เพียงอย่างเดียว

การถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดต่างๆ ควรคำนึงถึงพฤติกรรมการเรียนรู้และพื้นความรู้ของผู้ชมด้วยว่าผู้ชมเหล่านั้นเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ มีการศึกษาและความสนใจเป็นอย่างไร เช่น ถ้าต้องการพูดถึงน้ำเต้าปุง – ตำนานกำเนิดเผ่าพันธุ์ต่างๆ ในอุษาคเนย์ การเล่าเรื่องด้วยลีลาของนิทานอาจจะสร้างความสนใจให้กับกลุ่มผู้ชมที่เป็นเด็ก แต่ในทางตรงกันข้าม การเล่าเรื่องเชิงวิเคราะห์ถึงความสำคัญของตำนานที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มคนไทยและการกระจายตัวของเรื่องเล่าดังกล่าวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาจจะเหมาะกับนักเรียนหรือนักศึกษาในระดับที่สูงขึ้นมา หรือหากผู้ชมเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ที่มาจากภายนอก การซักถามถึงเรื่องเล่าหรือความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดหรือการอพยพของบรรพบุรุษของพวกเขาเข้ามาในเมืองไทย สามารถสร้างโอกาสในการเรียนรู้วัฒนธรรมของที่อื่นๆ ให้แก่ผู้ชมท่านอื่นและแก่ผู้นำชมเอง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกิจกรรมการนำชมจะเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้นำชมและผู้ชมเปิดใจกว้างยอมรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากๆ ครั้งผู้ชมอาจตั้งคำถามที่ผู้นำชมไม่สามารถตอบได้ ดังนั้น การรู้จักที่จะยอมรับในความไม่รู้

และนำไปสู่การค้นคว้าเพิ่มเติม ย่อมสร้างให้ผู้นำชมมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เพราะในบางกรณี ผู้ชมกลับมีความรู้บางอย่างที่ผู้นำชมไม่มี การตั้งคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลใหม่จากผู้ชมท่านนั้นกลายเป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อผู้นำชมที่จะได้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากการอ่านหรือสิ่งที่ได้เรียนรู้มาก่อนหน้า

การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

การนำชมเป็นทักษะที่จะต้องมีการฝึกฝน ปฏิบัติ และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การรู้จักสังเกตว่าการถ่ายทอดเรื่องราวของตัวผู้นำชมมีประสิทธิภาพหรือไม่ อยากรู้ปฏิกิริยาของผู้ชมเป็นไปในลักษณะใด คำถามที่ผู้นำชมไม่สามารถตอบได้มีอะไรบ้าง ผู้ชมต่างกลุ่มต่างมีความชอบในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เราจะเลือกวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวแบบใดจึงจะเหมาะสม ข้อสังเกตเหล่านี้เป็นประเด็นที่ผู้นำชมควรพิจารณา และนำไปปรับปรุงการนำชม เรื่องที่พึงระลึกไว้อีกประการหนึ่งคือ การหาความรู้เพิ่มเติมและการติดตามสถานการณ์ร่วมสมัย เพราะข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้นำชมในการสร้างประเด็นพูดคุยระหว่างการนำชมให้มีรสมีชาติมากขึ้น

ในท้ายที่สุด ขอแนะนำที่ได้กล่าวมาไม่ใช่แบบฉบับตายตัว แต่เป็นเพียงข้อพิจารณาสำหรับผู้ที่ต้องการเป็นผู้นำชมได้คิดและวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ตนเองจะต้องปฏิบัติ เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ชมและในวาระอื่นๆ เพราะการเรียนรู้ที่ดีเปรียบเหมือนกับการกินข้าวที่ไม่ใช่เพียงเพื่อประทังท้องที่หิวในแต่ละมื้อ แต่ยังเพื่อการเจริญเติบโตของร่างกายที่เป็นไปตลอดยามที่เรายังมีลมหายใจอยู่

ข้อมูลอ้างอิง

- การอบรมวิทยากรนำชมศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 15 มกราคม 2548 บรรยายโดย อ.ปฐมฤกษ์ เกตุทัต
- Sachatello-Sawyer, Bonnie et al. *Adult Museum Programs*, Walnut Creek; Lanham ; New York; Oxford: Altamira Press, 2002.
- ประสบการณ์การนำชมพิพิธภัณฑ์ของผู้เขียนมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสร้างประเด็นต่างๆ ในบทความ ฉะนั้น ความคิดเห็นที่แตกต่างเกี่ยวกับการนำชมเป็นเรื่องที่สงวนไว้กับทุกคน เช่นเดียวกับผู้เขียน

ศิลปะการแสดงกับงานพิพิธภัณฑท้องถิ่น (ตอนจบ)

นันทวัฒน์ ฉัตรอุทัย นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เมื่อตระหนักว่า เป้าหมายหลักของการทำพิพิธภัณฑคือการสร้างและนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่น โดยวัตถุประสงค์เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของเรื่องราวเท่านั้น ในแง่นี้มรดกท้องถิ่นต่างๆ ที่ไม่ได้เป็นวัตถุธรรม เช่น ความเชื่อ ตำนาน ฯลฯ โดยเฉพาะศิลปะร้องรำทำเพลง จึงเป็นสิ่งที่พิพิธภัณฑท้องถิ่นต้องกลับมาให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการบอกเล่าวิถีชีวิตของท้องถิ่นตน ด้วยมุมมองนี้เรียกร้องให้ชาวพิพิธภัณฑท้องถิ่นต้องทำงานหนักขึ้นกว่าเดิมมาก เพราะเป็นกระบวนการอันจำเป็นยิ่งสำหรับผู้ที่กำลังจะรวบรวมและสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนด้วย

คำถามคือ แล้วเราจะไปสืบค้นเรื่องราวเหล่านี้ได้จากที่ไหนและอย่างไร? คำตอบหนึ่งก็คือ สอบถามจากคนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่นนั่นเอง เพราะผู้อาวุโสเหล่านี้สัมผัสและเติบโตมากับการร้องรำทำเพลงต่างๆ อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ “วัด” ในท้องถิ่นก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่สามารถสืบค้นเรื่องราวดังกล่าวได้ เพราะแต่เดิมมหาสพส่วนใหญ่มักจัดขึ้นที่วัด วัดจึงเป็นแหล่งรวมงานมหาสพและเป็นแหล่งรวบรวมประเพณีรวมและภูมิปัญญาของชุมชนในอดีตที่สำคัญ

เราอาจตั้งโจทย์แรกก่อนลงสำรวจภาคสนามด้วยคำถามเช่น ในท้องถิ่นของเรามีการร้องรำทำเพลงอะไรบ้าง แบ่งได้กี่ประเภท มีขึ้นที่ไหน ในโอกาสอะไร การร้องรำทำเพลงนั้นเล่นกันมากน้อยเพียงใด เป็นที่นิยมหรือไม่ เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อหรือเล่นกันในงานประเพณี-พิธีกรรมอะไร มีใครเกี่ยวข้องกับการร้องรำทำเพลงนั้นบ้าง ฯลฯ และคำถามสำคัญคือ การร้องรำทำเพลงนั้นหายไปเมื่อใด เหตุใดจึงหายไป หรือการร้องรำทำเพลงชนิดนั้นที่อาจมีอยู่ในปัจจุบัน แตกต่างไปจากเมื่อครั้งก่อนอย่างไร รวมทั้งการสอบถามว่าคนในท้องถิ่นรู้สึกอย่างไร สะท้อนความคิดของตัวเองต่อเรื่องนี้อย่างไร? ฯลฯ

น่าสนใจว่าศิลปะการแสดงหรือประเพณีหนึ่งๆ มักผันแปร (ไม่ใช้ผิดเพี้ยน) ไปตามแต่ละท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของสังคมท้องถิ่นทั่วโลก ครั้งหนึ่งนโยบายสร้างความเป็นพลเมืองไทยโดยรัฐนำไปสู่การสร้างค่านิยมตฤณวิถีชีวิตและศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นว่าต่ำต้อย ลามก หยาบกร้าน จนกลายเป็นการปฏิเสธวิถีชีวิตและคุณค่าของชาวบ้านไปโดยไม่รู้ตัว

ในปัจจุบัน เมื่อรัฐเริ่มเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสร้างรายได้ให้กับประเทศได้อย่างน่าอัศจรรย์ รัฐจึงเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับผู้คนและศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีโครงการมากมายที่มุ่งศึกษา รวบรวม และอนุรักษ์ภูมิปัญญาในฐานะของ “ทุนทางปัญญา” ที่สามารถนำมา “เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจโดยยังคงรักษา “คุณค่า” วัฒนธรรมถิ่นเอาไว้” โดยรัฐหวังกระตุ้นให้คนไทยทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะชุมชนเป็นฐานสำคัญในกระบวนการดังกล่าว

เป็นที่ชัดเจนว่านโยบายแปลงท้องถิ่นให้เป็นสินค้าวัฒนธรรมเป็นไปเพื่อรับใช้เหตุผลทางเศรษฐกิจ จากเดิมที่รัฐเข้าควบคุมแทรกแซงท้องถิ่นโดยตรงผ่านกฎหมายและกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ด้วยเหตุผลทางการเมืองในปัจจุบัน กลไกตลาดเริ่มกลายเป็นสิ่งที่เข้าควบคุมแทรกแซงการจัดการศิลปะวัฒนธรรมในท้องถิ่น ในด้านหนึ่งมันอาจเป็นกบดัก โดยท้องถิ่นกำลังถูก “วิธิตัดเรื่องการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว” เข้าแทรกแซงแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น ท้องถิ่นจึงยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมโดยเมืองมากขึ้น

ผลคือคนท้องถิ่นกำลังวิ่งไล่ตามสิ่งที่เมืองและนักท่องเที่ยวบอกให้เป็น หรือตกอยู่ภายใต้แรงบีบคั้นจากความต้องการบริโภคของนักท่องเที่ยวนั่นเอง

วิธีคิดแบบนี้นำไปสู่การตัดทอน ปรับแต่ง และปฏิเสธตัวตนด้วยความเต็มใจของท้องถิ่นเพื่อรับใช้ความต้องการของนักท่องเที่ยว เพราะมีแนวโน้มอย่างชัดเจนว่าท้องถิ่น (ในฐานะผู้แสดง) ย่อมต้องการอวดเสนอแต่สิ่งที่ดีว่าสวยงาม สิ่งที่คุณอยากดู และมุ่งซ่อนเร้นตัวตนที่คิดว่าน่าอายหรือคิดว่าคนอื่นอาจไม่อยากดู

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนกลับเห็นว่า นี่เป็นโอกาสดีอย่างน่าประหลาดของท้องถิ่น โดยเฉพาะชาวพิพิธภัณฑ์ที่จะต้องรับมือคว่าทรัพยากรมากมายที่รัฐและหน่วยงานมากมายกำลังทุ่มเทลงมาไว้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ เคารพ และเข้าใจในตัวท้องถิ่นเองเป็นสำคัญ

ดังนั้นการออกสำรวจข้อมูลภาคสนามของชาวพิพิธภัณฑ์ นอกจากจะเพื่อสืบค้นความรู้ในท้องถิ่นแล้ว ยังต้องกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งชุมชนด้วย งานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้ท้องถิ่นได้ทบทวนตัวเอง เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของตัวเองจากครั้งอดีตสู่ปัจจุบัน และ/หรือรื้อฟื้น ปรับปรุง และเชื่อมโยงภูมิปัญญาถิ่นเข้ากับความรู้สมัยใหม่ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นได้สะท้อนความคิดเห็นต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อท้องถิ่นจะได้ดำรงอยู่อย่างมี “ศักดิ์ศรี” “รู้จัก” และ “เคารพตนเอง” ท่ามกลางกระแสโลก และกระแสอุตสาหกรรมวัฒนธรรม-การท่องเที่ยวโดยรัฐไทยที่มุ่งแปลงชีวิต ศักดิ์ศรี และทุกสิ่งของท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าเพื่อปรนเปรอผู้บริโภคนั่นเอง

🔊 เรื่องเล่า...ท้ายเล่ม

หลวงพระบาง...พิพิธภัณฑ์มีชีวิต (ตอนที่ 1)

กรกฎ บุญลพ นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

บทความเชิงสารคดีนี้ เป็นการเสนอแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบาง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนได้พบเห็นระหว่างการเดินทางไปสำรวจเก็บข้อมูลทางโบราณคดี-มานุษยวิทยา ร่วมกับโครงการ Middle Mekong Archaeology Project (MMAP) จาก The University of Pennsylvania ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนมีนาคม-เมษายน ที่ผ่านมา

หลวงพระบางบนเส้นทางของประวัติศาสตร์

คงจะไม่เป็นการเกินเลย หากจะกล่าวว่า หลวงพระบางคือประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต คืออดีตที่ยังไม่สิ้นลมหายใจ เพราะถิ่นฐานย่านนี้เป็นย่านประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับตำนานแห่งการก่อเกิดของผู้คนบนผืนแผ่นดินสองฝั่งปากน้ำโขงอย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ ดังปรากฏในตำนาน “ขุนบรม” หรือ “พญาแถน” ซึ่งกล่าวถึงพันธุมิตรนี้ว่า “เชียงทอง”

จากตำนานหลวงพระบางได้เดินทางผ่านเข้าสู่หน้าประวัติศาสตร์ด้วยเดชาภาพของพญาฟ้าจุ่ม ซึ่งมีสายสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักรขอมโบราณอย่างแน่นแฟ้น ก่อนที่เชียงทองจะกลายมาเป็นหลวงพระบางในเวลาต่อมา นอกจากสัมพันธ์ภาพกับกลุ่มอำนาจในอาณาจักรขอมแล้ว ราชสำนักหลวงพระบางยังมีสายสัมพันธ์กับราชสำนักกลุ่มน้ำเจ้าพระยาด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เจ้าแสนไท พระโอรสในพญาฟ้าจุ่มแห่งหลวงพระบางได้อภิเษกสมรสกับพระแก้วยอดฟ้า ผู้เป็นพระธิดาในกษัตริย์อยุธยาพระองค์หนึ่ง

รัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช¹ ซึ่งว่ากันว่าเป็นยุคทองยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์และศิลปะลาวโบราณ ถือเป็นช่วงเวลาที่หลวงพระบางมีความรุ่งเรืองถึงขีดสุดด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ในช่วงหลังสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

¹ เป็นช่วงเวลาพร้อมสมัยกับรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา

จะได้ทรงย้ายพระนครหรือศูนย์กลางพระราชอำนาจจากหลวงพระบางลงไปตั้งที่เวียงจันทน์ แต่หลวงพระบางก็หาได้ร้างลาผู้คนแต่อย่างใด เนื่องจากยังคงดำรงสถานะความเป็นเมืองหลวงของลาวเหนือ ทั้งยังเป็นที่พักพิงของเจ้ามหาชีวิตพระองค์สุดท้าย ก่อนที่สายลมแห่งการเปลี่ยนแปลงจะพัดผ่านเข้ามาเหนือผืนแผ่นดินล้านช้าง

นบพระ เบื้องศิลปกรรมทางศาสนา

หลวงพระบางมีถนนจำนวนไม่กี่สายก็จริง ทว่าหลายสายนำพาเราไปสู่วัดที่สวยงามหลายแห่ง แต่ละวัดต่างเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่พร้อมจะเปิดเผยต่อสายตาผู้อ่าน หรือผู้มาเยือน เช่น วัดวิซูล ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของความรุ่งเรืองแห่งศิลปะล้านช้าง ความงามทางศิลปะปรากฏอยู่บนองค์พระธาตุซึ่งมีเรือนธาตุเป็นทรงครึ่งวงกลม แลดูคล้ายแดงโมผ้าซีก และเป็นที่มาของชื่อ “พระธาตุหมากโม” อันเป็นชื่อสามัญที่เรียกขานในหมู่ชาวเมืองหลวงพระบางสำหรับพระธาตุองค์นี้

จากนั้น ไม่ไกลจากพระธาตุหมากโมเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑของเมือง สถาปัตยกรรมหลังนี้ยังคงแสดงให้เห็นความงดงามของงานประติมากรรมที่อวดฝีมือเชิงช่างผ่านงานแกะสลักไม้ทั้งบานประตูและหน้าต่างที่ได้รับการปิดทองเหลืองอร่าม เนื้อหาถูกเป็นเรื่องราวของวรรณกรรมพระลักษณะ-พระราม หรือรามเกียรติ์ วรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในกลุ่มประชาคมกลุ่มน้ำโขง งานสลักไม้ที่ถ่ายทอดฉากในรามเกียรติ์สะท้อนความงดงามอย่างลงตัว ด้วยจังหวะแห่งท่วงท่าที่สมบูรณ์ด้วยพลังผสานกับกลิ่นอายแห่งบรรยากาศของเขมร ส่วนพื้นที่ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งโดดเด่นขึ้นมาท่ามกลางบรรยากาศของแสงสลัวรางที่สาดส่องมาจากแนวของหน้าต่าง บรรยากาศดังกล่าวได้โน้มความรู้สึก

ให้ผู้มาเยือนสัมผัสถึงพลังศรัทธาที่ผลักดันให้เกิดเป็นงานศิลปกรรมทางศาสนา

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนชาวโลกจะรู้จักหลวงพระบางผ่านเพียงวัดเชียงทองมากกว่า ซึ่งไม่เป็นที่น่าแปลกใจแต่อย่างใด เพราะสิ่งที่ปรากฏมิใช่เพียงแค่ภาพของความยิ่งใหญ่ แต่กลับเป็นกลุ่มของศาสนสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เมื่อกาลเวลาล่วงผ่านจนถึงทุกวันนี้ก็แทบจะไม่ปรากฏว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก

วัดเชียงทองตั้งประดิษฐานน้ำโขงในตำแหน่งที่ลำน้ำคานซึ่งเป็นลำน้ำสาขาไหลเรื่อยมาบรรจบกับลำน้ำโขงอันเป็นสายน้ำหลัก วัดตั้งอยู่บนเนินสูง โดยมีแนวถนนสำหรับจอดรถและไปตามลำน้ำ เลี้ยวออกไปเป็นชายน้ำที่มีท่าเทียบเรือ จากจุดดังกล่าวทำให้เราแลเห็นภูมิปัญญาในการวางผังเมืองของบรรพบุรุษของเมืองหลวงพระบาง ดังจะเห็นได้จากตำแหน่งของวัดที่สอดคล้องกับมุมมองแห่งศรัทธา เพราะนักเดินทางต้องเดินจากท่าหน้าขึ้นบันไดมาอย่างช้าๆ เมื่อเงยหน้าขึ้นจะเห็นเพียงยอดหลังคาช่อฟ้าทอประกายระยิบอยู่หลังแนวกิ่งก้านของต้นดวงจำปา ซึ่งชาวลาวถือว่าเป็นดอกไม้ประจำชาติ นอกจากนี้ อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเหมือนเอกลักษณ์ในรูปแบบศิลปะล้านช้างได้แก่ “โห่ง” ที่ประดับเหนือหลังคาพระอุโบสถ คติในการสร้างโห่งเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุตามคติจักรวาลที่ได้รับมาจากอินเดียแล้วนำมาผสมผสานเข้ากับศิลปกรรมพื้นเมืองอย่างลงตัว

ตัวโบสถ์มีลักษณะไม่สูงนัก และมีสี่ฐานคล้ายจอมแห เมื่อมองจากทางด้านหน้า ชายหลังคามีสลักงอนโค้งเกือบจรดพื้น แต่กลับแสดงให้เห็นสัดส่วนที่สมบุรณ์ หน้าบันแกะเป็นลายดอกจอกขนาดใหญ่ลงรักปิดทอง ใต้กรอบหน้าบันเป็นโกกคิ้วรูปพรรณพฤกษา คันทวยที่ยื่นออกมาจับกับชายคาเป็นคันทวยหูช้างตามผนังด้านนอกตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง บางส่วนแสดงให้เห็นภาพหม้อน้ำที่เรียกว่า “ปูลณฆะ” ซึ่งมีรูปลักษณะเป็นหม้อน้ำมีดอกไม้ไผ่ล้นพ้นออกมาอันเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ด้านหลังโบสถ์เป็นวิหารขนาดเล็กทาวนึ่งด้วยสีชมพูประดับกระจกแลดูสวยงามยามต้องแสงตะวัน

หนังสือ...พิพิธภัณฑ

ลูกสาวพิพิธภัณฑ

พรศิริ บุรณเขตต์ / ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร/

2548/ 180 บาท

เมื่อลูกสาวจำทีวี่ เขียน “ลูกสาวพิพิธภัณฑ” ในคราวที่พ่อมีอายุครบ 6 รอบ และในคราวที่พิพิธภัณฑมีอายุครบ 20 ปี โดยถอดประสบการณ์ของตัวเองที่ได้คลุกคลีกับงานพิพิธภัณฑพร้อมกับลุงจำ (พ่อ) มาตั้งแต่เด็ก พรศิริบอกเล่าเรื่องราวหลังจากทั้งสนุก ขำ เศร้า ปนสะเทือนใจ กว่าจะเป็นพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านจำทีวี่ พิมพ์ตามลายมือจริง อ่านสนุก แฝงสาระงานพิพิธภัณฑเต็มเปี่ยม

การอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุเบื้องต้น

ชมพูนุท ประศาสน์ เศรษฐ / คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร/ 2547

ว่าด้วยคุณสมบัติของศิลปโบราณวัตถุและเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการเสื่อมสภาพ พร้อมทั้งเสนอวิธีการดูแล การป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย การจัดเก็บรักษา และการจัดแสดงวัตถุชนิดต่างๆ ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ตลอดจนเสนอวิธีการปฏิบัติและการเก็บรักษา โบราณวัตถุที่พบ ณ แหล่งขุดค้นทางโบราณคดี

จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

ชีวลีธี บุญเกียรติ (บรรณาธิการ)/ ฉบับที่ 9 (มิถุนายน 2548 - พฤษภาคม 2549)/ โทร. 0-2613-3840

รวม 8 บทความ จากนักวิชาการ อาทิ บุหล่ง ศรีกนก วัฒนชัย วินิจจะกุล ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง ฯลฯ “ว่าด้วยประวัติศาสตร์และความทรงจำ” ที่มีใช้เพียงเรื่องในอดีตที่จบไปแล้ว หากแต่เป็นสิ่งที่สามารถกลับมาโลดแล่นได้อีกครั้งในโลกปัจจุบันและอนาคต ไม่ว่าจะเป็น “ความสัมพันธ์ไทย-โปรตุเกส” “คนเล็กๆ ในลี้ภัยประวัติศาสตร์” “พิพิธภัณฑไทยกับการไล่ตามความฝัน” “ความทรงจำต้องจัดแสดง” เป็นต้น

คมคิด...สะกิดใจ

“...คนไทยไม่สนใจดูพิพิธภัณฑ
บางพิพิธภัณฑเปิดตั้งแต่เช้า แต่ไม่มีคนเข้าชม
เพราะถือว่าในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดไป
จนตาย ไม่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ จึงไม่
สนใจ...”

คุณวิษณุ เอ็มประณีตร
พิพิธภัณฑหุ่นขี้ผึ้งไทย

การอบรมความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑท้องถิ่นและการพัฒนา

4 - 5 ตุลาคม 2547

ขอเชิญส่งข่าวแนะนำพิพิธภัณฑ กิจกรรม และเรื่องราวเกี่ยวกับของสะสมชิ้นสำคัญ ฯลฯ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑท้องถิ่นได้ที่
โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑท้องถิ่น
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
เลขที่ 20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 10170
โทรศัพท์ 0-2880-9429 ต่อ 3506 โทรสาร 0-2880-9332
e-mail : academic@sac.or.th หรือ www.sac.or.th
(กองบรรณาธิการขออนุญาตเก็บความหรือตัดทอนเนื้อหาของบางข่าว บทความ หรืออื่นๆ ที่ท่านส่งมา เนื่องจากจำนวนหน้ากระดาษที่จำกัด)

สารบัญ

- จุดหมายถึง บก. 3
- พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น...ก้าวไปด้วยกัน 7
- แนะนำ...พิพิธภัณฑที่ 15
- ข่าวสารชุมชนพิพิธภัณฑที่ 23
- เกียรติความรู้พิพิธภัณฑที่ 36
- เรื่องเล่าทายเล่ม 43
- ทนังสื่อ...พิพิธภัณฑที่ 46
- คมคิด...สะกิดใจ 47

จุดสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑที่ จัดทำโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
 ใต้ปีการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ

ที่ปรึกษา บริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรการวิจัย (สทจ.) และ
 ดร.ปรีดีตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ คุณนิมาลา ศิริพงษ์ รองผู้อำนวยการ
 กองบรรณาธิการ ชวัลสิทธิ์ บุญเกียรติ
 รูปเล่ม/พิสูจน์อักษร ปณิตา สรวาสี สรินยา คำเสื่อง ศิริพร ศรีสินธุ์
 ประสานงาน ศิวัช นนทะวงษ์ ทิพย์วัลย์ เมธาราชบุรี
 สรียา บุญธรรม

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น
 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน)
 เลขที่ 20 ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน
 กรุงเทพฯ 10170

กรุณาส่ง